

Abril 2020

Document
tècnic
de l'informe:
**Els efectes
redistributius
de l'impost
sobre el
patrimoni**

José María Durán
Alejandro Esteller

Universitat de Barcelona
i Institut d'Economia
de Barcelona

Fundació "la Caixa"

Crèdits

**Observatori Social
de “la Caixa”**

**Fundació Bancària
“la Caixa”, 2020
Plaça de Weyler, 3
07001 Palma**

ISBN: 978-84-9900-275-0

La Fundació Bancària “la Caixa”
no s'identifica necessàriament
amb l'opinió dels autors
d'aquesta publicació.

Sumari

04	Introducció
04	Context
05	Distribució i composició de la riquesa
06	Objectiu
07	Marc general
09	La imposició sobre el patrimoni a Espanya i la Unió Europea
09	L'impost sobre el patrimoni a Espanya
11	L'impost sobre el patrimoni a la Unió Europea i a l'OCDE
13	De què parlem, en termes de recaptació?
14	L'efecte redistributiu de l'impost sobre el patrimoni
14	Els elements de la reforma
15	El simulador de renda i patrimoni: l'Enquesta financera de les famílies del Banc d'Espanya
16	Ús de les dades agregades: realitat versus potencialitat de l'impost actual
18	Ús de les dades desagregades: Qui hauria de pagar?
19	L'efecte del límit conjunt de renda i patrimoni
20	L'efecte de les exempcions
23	L'aplicació conjunta de les exempcions i del límit de renda i patrimoni
27	Els efectes de l'IP actual a llarg termini
28	Propostes i evaluació de reforma de l'impost sobre el patrimoni a través del simulador SIMPA
28	Reformes per a la igualtat recaptadora
30	Altres simulacions
31	Conclusions
35	APÈNDIX 1
	La capacitat redistributiva a llarg termini
37	APÈNDIX 2
	La base de dades per al simulador SIMPA
38	APÈNDIX 3
	Metodologia aplicada al simulador SIMPA
38	L'Enquesta financera de les famílies
38	La riquesa neta de les llars (IP)
39	De llars a individus
39	La renda de les llars (IRPF)
40	Liquidació de l'IP
41	A manera de resum
42	APÈNDIX 4
	Exemples de simulacions amb SIMPA

*«Per això és una grandíssima fortuna que tots
aquells que gaudeixen dels drets de ciutadania
disposin de recursos moderats i suficients,
perquè on els uns en tenen moltíssims i els
altres no en tenen s'arriba a una democràcia
desenfrenada o a una autèntica oligarquia, o bé
a una tirania com a resultat dels excessos d'un
sistema d'un govern i de l'altre.»*

Política, Aristòtil

Agraïm els comentaris que ens han fet arribar Dirk Foremny i Mariona Mas-Montserrat, i també Luis Ayala i els altres participants al seminari intern sobre redistribució de l'Obra Social "la Caixa". Qualsevol error que pugui haver-hi en aquest treball, amb tot, és responsabilitat exclusiva dels autors.

1

Introducció

Context

Per conèixer el nivell de benestar d'una societat és fonamental saber com s'hi distribueix la riquesa, juntament amb la renda i el consum. La riquesa és la renda acumulada¹ en el temps i incideix en el benestar de les persones perquè els atorga una capacitat econòmica superior, addicional a la capacitat econòmica que proporciona la renda.

Per calcular la distribució de la renda, el consum o la riquesa, hem d'analitzar el tema sempre controvertit de la desigualtat. La reducció de la desigualtat per mitjà de polítiques públiques és una qüestió subjectiva en la qual intervenen valors socials que, sens dubte, canvien al llarg del temps. En aquest sentit, en un pla més teòric, podem estudiar la desigualtat des de dos punts de vista diferents: la igualtat d'oportunitats i la igualtat en els resultats. La igualtat d'oportunitats pressuposa que tothom parteix d'un mateix punt d'inici, de manera que les desigualtats sorgeixen sobretot arran dels diferents esforços fets per a l'obtenció de la renda. La igualtat en els resultats significa que, amb independència de l'origen de la desigualtat, el sector públic hi intervindrà amb el desenvolupament de polítiques redistributives per garantir un nivell de benestar semblant per a tots els ciutadans. Aquest darrer enfocament és el que hem adoptat en aquest treball, en el qual analitzem el paper de l'impost sobre el patrimoni en la reducció de la desigualtat i la distribució de la riquesa.

Atkinson (2015), un destacat economista expert en temes de desigualtat, afirma que el concepte d'igualtat d'oportunitats és vàlid, però defensa que la igualtat en els resultats és fonamental per tres raons: en primer lloc, perquè no podem ignorar aquells a qui els han anat malament les coses, per bé que a l'inici haguessin gaudit d'una situació d'igualtat d'oportunitats; en segon lloc, perquè, emprant un símil esportiu, la igualtat d'oportunitats permet que tothom pugui participar en una cursa, però els premis de participació són molt desiguals, cosa que impedeix que la cursa

---

1. Quan parlem de riquesa acumulada, solem incloure en aquest concepte les possibles herències i donacions rebudes. Ara bé, aquests elements tenen un pes important en la desigualtat i mereixen un tractament particular, per la qual cosa no els tractarem en aquest treball.

sigui justa; i, en tercer lloc, perquè la desigualtat en els resultats d'avui determina la desigualtat d'oportunitats en el futur, és a dir, que condiciona la desigualtat entre generacions.

La preocupació per la desigualtat i l'escassa mobilitat social s'ha anat accentuant els darrers anys a mesura que la distribució de la renda i de la riquesa ha esdevingut més desigual, especialment a conseqüència dels efectes derivats de la Gran Recessió. Durant els darrers trenta anys, la desigualtat en la renda ha augmentat a la majoria de països de l'OCDE, i això ha generat un debat sobre les conseqüències que les diferències creixents entre rics i pobres poden tenir en la cohesió social. Hi ha autors que han destacat que la desigualtat pot tenir un efecte negatiu no només per a les persones més pobres, sinó també per a l'estabilitat del creixement econòmic (OCDE, 2015). D'altres afirmen que aquest efecte negatiu és degut, en bona part, al fet que la desigualtat fa minvar la capacitat que tenen els segments més pobres de la població d'invertir en educació i habilitats. El mateix Fons Monetari Internacional ha destacat la importància que pot tenir la reducció de la desigualtat a l'hora d'incrementar l'estabilitat macroeconòmica i aconseguir un creixement més sostenible (Lagarde, 2012). Tot i que els estudis empírics no permeten afirmar que l'augment de la desigualtat provoca una descens del creixement, sí que destaquen la importància que té el creixement econòmic inclúsiu com a objectiu de política econòmica (Fuest et al., 2018).

Distribució i composició de la riquesa

Les dades disponibles mostren que la distribució de la riquesa assoleix un grau de concentració important, molt superior al de la renda. En aquest sentit, el 10% de les llars espanyoles més riques posseeix el 45,6% del total de la riquesa (taula 1), mentre que el 10% de les que perceben més renda obté el 24,40% del total dels ingressos. Només l'1% de les llars més riques és propietari del 16,3% del total de la riquesa. Amb relació als països del nostre entorn, Espanya no figura entre els que tenen nivells de desigualtat més elevats (Balestra i Tonkin, 2018). Així i tot, les dades mostren amb claredat que, durant la Gran Recessió, la desigualtat a Espanya va créixer: la riquesa acumulada per l'1% de les llars més riques va augmentar 6,7 punts percentuals entre el 2005 i el 2014, i la corresponent al 10% més ric va fer-ho 11,3 punts (Anghel *et al.*, 2018).

Taula 1. Concentració de la riquesa neta a Espanya i altres països de l'OCDE

	Alemanya	Dinamarca	Espanya	EUA	França	Itàlia	Regne Unit
1% + ric	23,66%	23,62%	16,32%	42,48%	18,65%	11,69%	20,05%
10% + ric	59,76%	63,98%	45,58%	79,47%	50,59%	42,78%	52,50%

Font: OECD Wealth Distribution Database. Any 2014 per a tots els països llevat de Dinamarca (2015), Espanya (2012) i EUA (2016).

La tipologia dels béns que integren el patrimoni de les persones és un altre aspecte que cal comentar. Són béns de naturalesa diversa i se solen classificar en dos grans grups d'actius: els reals (principalment béns immobles) i els financers. A Espanya, els actius reals tenen molt més pes que els financers, atès que representen el 80,2% de la riquesa total.² Només l'habitatge habitual i els altres béns immobles que són propietat de la llar representen el 71% del total de la riquesa. Ara bé, aquesta composició varia sensiblement en funció del nivell de riquesa de les llars, de manera que, com més gran és aquesta riquesa, menys pes tenen els béns immobles i més pes tenen, en canvi, els actius financers. Així, l'habitatge habitual representa, de mitjana, el 79% del conjunt de la riquesa del 50% de les llars menys riques. En canvi, suposa només el 25% del patrimoni total del 10% de les llars més riques, mentre que les segones residències i els altres béns immobles constitueixen el 34% de la riquesa d'aquestes llars. En 10% de les llars més riques, el pes dels actius financers és del 30%, mentre que al 50% de les llars menys riques és del 10%. Les diferències en la composició dels elements que integren el patrimoni són rellevants per a l'evolució de la distribució de la riquesa, perquè, lògicament, una baixada del preu dels béns immobles o una pujada forta de la borsa, per posar dos exemples, no influiran de la mateixa manera a cada llar.

Objectiu

Aquest estudi té per objectiu analitzar el gravamen de la riquesa de les llars amb la figura coneguda com a impost sobre el patrimoni. L'estructura del treball és la següent: en primer lloc, analitzarem les característiques d'aquest impost i el paper que té avui en dia als països de la Unió Europea. A continuació, estimarem l'efecte redistributiu de l'impost espanyol tal com està configurat en l'actualitat, tant a curt termini, en el moment present, com a llarg termini, de manera acumulada al llarg del temps. Finalment, proposarem possibles reformes per tal de millorar-ne la configuració legal i considerarem l'impacte que poden tenir, i, per acabar, reflexionarem sobre el futur d'aquest impost al nostre país.

---

2. Font: Enquesta financera de les famílies de 2014, Banc d'Espanya.

2

Marc general

L'impost sobre el patrimoni (IP) grava cada any el valor net de tots els béns que integren el patrimoni d'una persona física, és a dir, béns i drets de contingut econòmic menys deutes. A diferència de l'impost sobre la renda, l'IP grava el valor, amb independència dels ingressos que els actius generin per al seu titular.

Un primer argument a favor d'aplicar aquest impost és que la riquesa atorga una capacitat de pagament addicional a la de la renda.³ Imaginem, per exemple, dues persones amb unes circumstàncies personals semblants que obtenen la mateixa renda, 80.000 euros, però que posseeixen riqueses molt diferents: una amb prou feines disposa de béns, mentre que l'altra és titular de diversos pisos, accions i dipòsits bancaris per valor de 3 milions d'euros. A l'impost sobre la renda, totes dues pagarien igual, però, pel que fa a la capacitat econòmica, es considera que la persona que té més riquesa gaudeix d'uns beneficis no monetaris que es materialitzen en forma de més seguretat, prestigi o, fins i tot, poder econòmic, i que li atorguen una capacitat econòmica addicional a la que l'impost sobre la renda ja grava. Per aquest motiu, s'argumenta que l'IP té un paper complementari al de l'impost sobre la renda.

L'afirmació que una concentració excessiva de la riquesa pot generar inestabilitat social també va a favor de l'impost, a part que el procés d'acumulació de la riquesa es retroalimenta, per la qual cosa és fàcil que la desigualtat augmenti amb el temps. Les persones que tenen uns ingressos més elevats poden estalviar més i, per tant, acumular més renda. La rendibilitat de les inversions acostuma a augmentar amb la riquesa, ja que els que en són propietaris poden invertir en actius de més risc i, a més a més, tenen una educació financera superior o bé més facilitats per obtenir assessorament professional. Per tant, un impost progressiu sobre el patrimoni hauria de contribuir a reduir la desigualtat, ja que afavoreix la igualtat d'oportunitats.

---

3. Per a una explicació més àmplia sobre els arguments a favor de l'impost, vegeu Esteller-Moré *et al.*, 2015, apartat 8.3.

Així i tot, l'IP també ha rebut crítiques importants.⁴ En primer lloc, perquè a l'hora d'aplicar-lo s'han de valorar tots els béns amb un criteri homogeni, el valor de mercat, per poder calcular així, de manera apropiada, la capacitat de pagament addicional que esmentàvem abans. A la pràctica, però, fer aquesta valoració pot resultar complex, com passa amb la valoració dels béns immobles, que ja hem dit que a Espanya representen gairebé tres quartes parts de la riquesa de les llars. Els valors pels quals finalment es tributa sovint estan força allunyats dels valors del mercat, i això és inequitatiu i distorsionador.

L'impost pretén gravar tots els béns d'una persona, però, a la pràctica, sovint s'estableixen tractaments especials sobre alguns béns, com ara els que s'apliquen a les activitats econòmiques, l'habitatge habitual o els plans de pensions. Una segona crítica que es formula contra l'IP és que aquests tractaments especials fomenten pràctiques d'elusió fiscal (Durán-Cabré *et al.*, 2019) o, fins i tot, d'evasió (Durán-Cabré *et al.*, 2018), que impedeixen assolir l'objectiu de la redistribució, ja que les persones amb més riquesa acostumen a ser-ne les més beneficiades.

La complementarietat amb l'impost sobre la renda implica que s'ha d'establir un límit conjunt entre l'import que les persones paguen per renda i patrimoni amb relació a la seva renda, per tal d'evitar la confiscatorietat de l'impost. La idea bàsica és que ningú s'hagi de vendre béns o hagi d'endeutar-se per poder pagar l'impost. En el cas d'Espanya, el límit de la confiscatorietat està reconegut a l'article 31.1 de la Constitució. Ara bé, aquest límit facilita novament les pràctiques d'elusió fiscal,⁵ que redueixen la capacitat recaptadora i el potencial redistributiu de l'impost (Durán-Cabré *et al.*, 2019).

Finalment, com que s'aplica sobre tot el capital, inclòs el financer, també s'objecta que l'IP topa amb les dificultats inherents d'haver de gravar un factor que és molt mòbil i que es pot deslocalitzar cap a altres territoris, com ara els paradisos fiscals, que ofereixen als seus titulars l'opacitat necessària per fugir del control de les administracions tributàries.⁶

---

4. Per a una explicació més extensa sobre les crítiques a l'impost, vegeu Durán-Cabré i Esteller-Moré, 2014.

5. Els estalvis, per exemple, es col·loquen en actius que generen plusvàlues, com ara els fons d'inversió, cosa que redueix l'import anual de la renda mentre no es realitzin les plusvàlues.

6. La bretxa fiscal ens indica la part de la recaptació potencial d'un impost que no s'arriba a obtenir en el termini voluntari de compliment. En el cas de Catalunya, s'estima que la bretxa fiscal de l'IP és del 44,34%, del qual el 56,40% s'atribueix a béns no declarats que estan a l'estranger (Durán-Cabré *et al.*, 2018).

3

La imposició sobre el patrimoni a Espanya i la Unió Europea

L'impost sobre el patrimoni a Espanya

L'existència de l'IP a Espanya es remunta a la reforma fiscal que es va iniciar el 1977 per modernitzar el sistema fiscal espanyol després de l'arribada de la democràcia. Pel camí, però, hi ha hagut canvis importants. En primer lloc, perquè va néixer com un impost transitori i extraordinari, fins que l'any 1991 es va convertir en «definitiu». En segon lloc, perquè el 2008, davant la seva suposada incapacitat per assolir l'objectiu redistributiu, es va decidir que se suprimiria de facto amb la introducció d'una bonificació del 100%. I, en tercer lloc, perquè el 2011, en plena crisi econòmica, es va tornar a introduir per un període transitori de dos anys, amb la doble finalitat de garantir la suficiència financera i respectar l'equitat del sistema fiscal.⁷ Amb tot, un cop passats aquells dos primers anys, l'aplicació de l'impost s'ha anat prorrogant anualment fins a l'actualitat.

El requadre 1 resumeix els elements principals de la configuració legal de l'impost. Les úniques novetats que es van aprovar quan es va tornar a introduir van ser un increment considerable del mínim declarat exempt (fins a 700.000 €) i de l'import màxim de l'habitatge habitual, també exempt (fins a 300.000 €).

A l'inici del desenvolupament de l'Estat de les autonomies, durant els anys vuitanta, es va traspasar íntegrament a les comunitats autònomes tant l'impost com la capacitat d'administrar-lo, és a dir, de controlar-ne el compliment correcte. El 1997 les comunitats autònomes van rebre també poder normatiu, en virtut del qual poden decidir quin és l'import del mínim exempt, establir la tarifa impositiva que considerin oportuna, i aprovar les bonificacions i deduccions. És per aquest motiu que el mínim exempt a Aragó és de 400.000 €, a Catalunya i Extremadura, de 500.000 €, i a València, de 600.000 €, mentre que vuit comunitats apliquen la seva pròpia tarifa impositiva: els contribuents de la Comunitat de Madrid, per exemple, no paguen l'impost perquè aquesta comunitat ha establert una bonificació general del 100%, que en el cas de la Rioja és del 75%.⁸

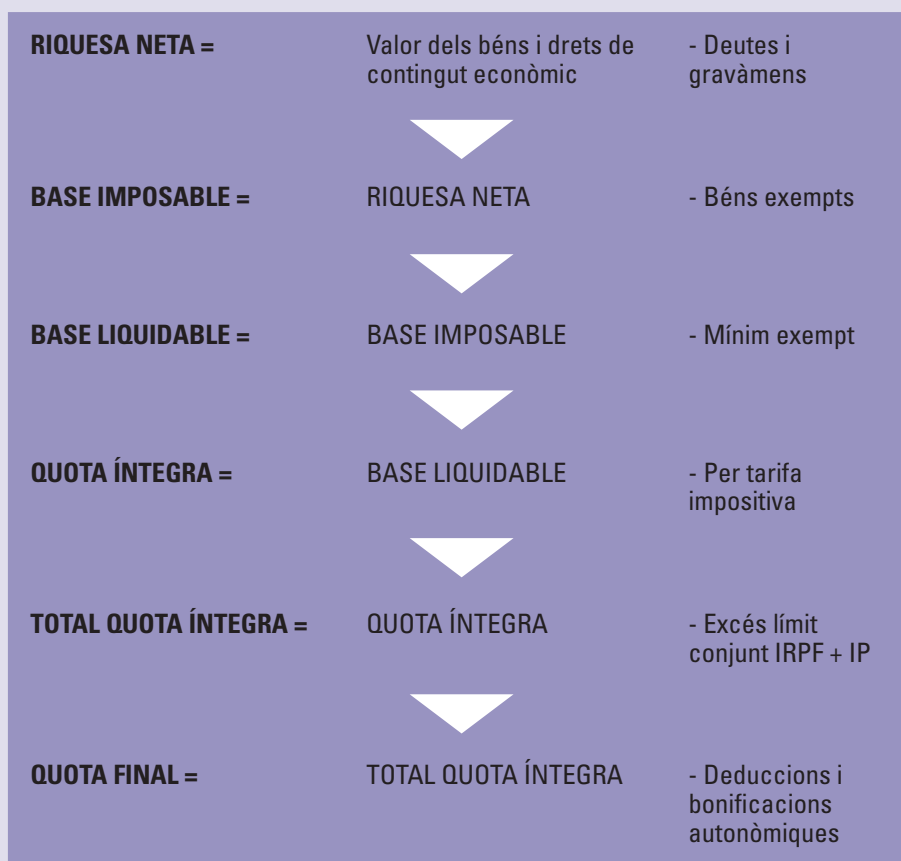
---

7. Al Reial decret llei 13/2011, que va restablir l'impost, es justifica aquesta reintroducció perquè «els que més tinguin contribueixin més a sortir de la crisi, tot reforçant el compliment dels objectius d'estabilitat pressupostària assumits per Espanya».

8. Per a una anàlisi detallada dels canvis normatius introduïts per les comunitats autònomes, vegeu REAF (2019).

Requadre 1. Elements més rellevants de l'impost sobre el patrimoni a Espanya

L'impost sobre el patrimoni grava la riquesa neta de les persones físiques, és a dir, els béns i drets de contingut econòmic, menys els deutes i gravàmens. Es declara individualment, per la qual cosa, en els matrimonis, els béns s'han de distribuir entre els cònjuges segons els correspongui. L'esquema següent permet observar l'estructura que té i els seus elements més rellevants.

La base imposable està integrada pel valor dels béns gravats, valorats en general a preu de mercat, si bé per a determinats béns s'estableixen criteris específics. Això és especialment rellevant en el cas dels béns immobles, per als quals es parteix del valor més alt entre el preu d'adquisició i el valor cadastral. En el cas de participacions en entitats que no cotitzen a la borsa, s'acostuma a prendre el valor d'acord amb el balanç de l'empresa i, per tant, es tenen en compte criteris comptables.

Hi ha elements que estan exempts de l'impost, per la qual cosa no s'inclouen a la base imposable. Les dues exempcions més importants són la de l'habitatge habitual, fins a un import màxim de 300.000 euros, i la del patrimoni afecte a les activitats econòmiques i les participacions en determinades entitats, coneguda com l'«exempció de l'empresa familiar». En aquest darrer cas, per tal d'aplicar l'exempció s'exigeix que es compleixin uns requisits concrets.

Sobre el valor de la base imposable s'aplica un mínim exempt, en general de 700.000 euros, al qual tenen dret totes les persones, i d'aquesta manera s'obté la base liquidable, a la qual s'aplica la tarifa de l'impost per calcular la quota íntegra. La tarifa impositiva és progressiva per trams, de manera que augmenta a mesura que ho fa la base liquidable. Els tipus oscil·len entre el 0,2% i el 2,5% (si les comunitats autònomes no els han modificat).

La quota obtinguda no pot superar un límit determinat. En concret, la suma de les quotes íntegres de l'IRPF i de l'IP, amb algunes peculiaritats, no pot superar el 60% de la base imposable de l'IRPF. Si el supera, es redueix la quota de l'IP (no la de l'IRPF), tot i que aquesta reducció no pot superar el 80% de la quota. En altres paraules, com a mínim s'ha de tributar pel 20% de la quota íntegra de l'IP.

Finalment, sobre la quota així obtinguda s'apliquen les deduccions i bonificacions a les quals tingui dret el contribuent, i que poden ser regulades per les comunitats autònomes. Així, des que es va tornar a introduir l'IP, l'any 2011, la Comunitat de Madrid hi aplica una bonificació del 100%, per la qual cosa cap dels residents no ha de pagar l'impost. Les comunitats autònomes també poden regular el mínim exempt i la tarifa impositiva. Als territoris forals, la normativa és diferent, tot i que, a grans trets, l'impost és semblant.

L'impost sobre el patrimoni a la Unió Europea i a l'OCDE

Aquest impost ha anat desapareixent de la majoria dels sistemes fiscals i en l'actualitat Espanya és l'únic país de la Unió Europea que l'aplica. El darrer país a suprimir-lo va ser França, que ho va fer el 2008,⁹ reconvertint-lo en un impost que s'aplica només sobre les propietats immobiliàries. En aquell país rebia el nom d'impost de solidaritat sobre la fortuna i, abans, impost sobre les grans fortunes, una denominació escaient quan el mínim exempt és alt i, per tant, l'impost recau únicament sobre els contribuents més rics. En l'àmbit de l'OCDE, en l'actualitat també l'apliquen Noruega i Suïssa.

Des de mitjan anys vuitanta, hi ha nou països de l'OCDE que l'han eliminat dels seus sistemes fiscals.¹⁰ L'anàlisi dels arguments oficials per a aquesta supressió mostra que no hi ha una única raó justificativa, per motius econòmics i polítics propis de cada país. Ara bé, la dificultat de gravar un factor tan mòbil com el capital en el món actual és un dels elements comuns que en justifiquen l'eliminació.

Als Països Baixos, l'impost es va eliminar el 2001, tot i que fou en el marc d'una reforma conjunta amb la renda que va consistir a introduir un impost dual que grava les rendes del capital a un tipus impositiu del 30%, amb la particularitat que aquestes

9. Per a una anàlisi crítica d'aquesta supressió, vegeu Piketty (2018): «"Yellow vests" and tax justice», Le Monde, 11 de desembre de 2018.

10. Alemanya, Àustria, Dinamarca, Finlàndia, França, Països Baixos, Islàndia, Luxemburg i Suècia.

rendes es calculen a partir d'una taxa de rendibilitat del 4% que recau sobre el valor dels béns, per la qual cosa, implícitament, es pot considerar que és com si s'apliqués un tipus de l'1,2% sobre el patrimoni. Amb l'arribada de la crisi, a diversos països, com ara Alemanya, Dinamarca o Suècia, es va generar un debat sobre la possible reintroducció d'aquest impost, però, finalment, només es va tornar a introduir a Espanya.

L'anàlisi de l'experiència en altres països desenvolupats també posa de manifest que en un nombre de països considerable, com, per exemple, Portugal, el Regne Unit o els Estats Units, l'IP no s'ha arribat a aplicar mai. Així i tot, en aquest darrer país hi ha un debat important sobre la possibilitat d'introduir un IP, en concret a partir d'una proposta de la senadora demòcrata Elizabeth Warren, que comentem al requadre 2.

Requadre 2. Una proposta atrevida d'impost sobre el patrimoni als Estats Units

Emmanuel Saez i Gabriel Zucman (2019), dos destacats economistes francesos establerts als Estats Units, han estudiat l'efecte que tindria en aquest país l'aplicació d'un IP amb un mínim exempt de 50 milions de dòlars, sense cap mena de tractament especial i amb un tipus impositiu del 2%, que augmentaria fins al 3% en el cas de patrimonis superiors als 1.000 milions de dòlars. Segons els seus càlculs, l'impost generaria una recaptació considerable, de l'1% del PIB, tot i que, a causa de l'elevat mínim exempt, l'haurien de pagar menys del 0,1% de les llars nord-americanes. Al simulador *wealthtaxsimulator*, disponible a Internet, es pot estudiar l'efecte que tindria la variació d'alguns dels paràmetres de l'impost.

Saez i Zucman subratllen la importància de no oferir cap exempció o tractament especial, ja que, en cas contrari, la recaptació es reduiria, i això provocaria un canvi en la composició de la riquesa cap a béns exempts, la qual cosa dificultaria també el control de l'impost. En aquest sentit, l'obligatorietat que tenen totes les institucions financeres del món, des del 2010, d'identificar i informar l'administració tributària nord-americana (IRS) sobre els imports dels seus clients nord-americans, a conseqüència de la llei coneguda pel nom de FATCA, facilita el control dels béns situats a l'estranger.

Quant a la fugida cap a altres països que un impost com aquest podria provocar entre les persones més riques, Saez i Zucman al·leguen que, en el cas dels Estats Units, això seria especialment difícil, perquè aquell país té la peculiaritat que el criteri principal pel qual les persones han de pagar els impostos no és la residència, com és habitual, sinó la nacionalitat. Per tant, encara que no resideixin als Estats Units, els ciutadans d'aquell país han de pagar els impostos nord-americans, llevat que renunciïn a la nacionalitat nord-americana.

De què parlem, en termes de recaptació?

La recaptació total que l'IP va generar a Espanya el 2016, inclosa l'obtinguda als territoris forals de Navarra i el País Basc, va ser de 1.241 milions d'euros. Aquesta xifra no arriba al 0,2% del PIB espanyol (taula 2), quantitat molt baixa per comparació al pes que tenen altres impostos com l'IRPF o l'IVA, que a Espanya representen prop del 7,5% i 6,5% del PIB, respectivament. Ara bé, com hem comentat més amunt, el pes recaptador limitat de l'IP és un element característic d'aquest impost; així ho veiem en tots els països que l'apliquen o l'han aplicat fins fa poc. Només a Suïssa arriba a tenir un pes de l'1% del PIB. De fet, l'escassa importància recaptadora de l'IP és un altre dels elements que n'han facilitat l'eliminació, atès que suprimir-lo no suposava cap daltabaix impossible d'assumir per a les finances públiques.

Si analitzem el pes que té en els ingressos de les comunitats autònomes amb governs que el recapten, observem que també és escàs i representa un 0,82% dels ingressos no financers i un 1,31% dels ingressos impositius.¹¹ Que l'IP estigui subjecte a una elevada bretxa fiscal o tax gap, que es calcula que és de prop del 45% en el cas de Catalunya, també contribueix al fet que tingui un pes de recaptació baix (Durán-Cabré et al., 2018). La bretxa fiscal ens indica la part de la recaptació potencial d'un impost que no s'arriba a obtenir en el termini voluntari de compliment. Convé assenyalar també que el traspàs als governs subcentrals d'un impost amb un objectiu redistributiu clar constitueix una peculiaritat del sistema espanyol, ja que habitualment són els governs centrals els que acostumen a fer aquest paper.

Taula 2. Recaptació de l'impost, 2016.

	Espanya	França	Noruega	Suïssa
% IP / PIB	0,18%	0,22%	0,43%	1,03%

Font: OCDE: Revenue Statistics.

11. Dades referides al 2016, sense tenir en compte les de la Comunitat de Madrid, que no recapta l'IP. Més endavant tornarem a tractar aquesta qüestió.

4

L'efecte redistributiu de l'impost sobre el patrimoni

Els elements de la reforma

Ja sabem que l'IP pot contribuir a reduir la desigualtat en la distribució de la riquesa, però també és conegut que, segons quina sigui la seva configuració legal, provoca graus importants d'evasió i elusió fiscals. El nostre objectiu aquí és quantificar i analitzar la capacitat redistributiva de l'impost, tant en la seva configuració actual com en les reformes alternatives que plantejarem, per tal d'eliminar, o almenys mitigar, les pràctiques d'elusió fiscal. En qualsevol cas, els problemes que genera l'evasió fiscal quedaran en mans de l'administració tributària, per bé que les nostres simulacions aportaran informació sobre aquest tema pel que fa a l'impost actual, encara que només sigui de manera aproximativa.

Com hem vist al requadre 1, la configuració legal de l'impost té diversos elements essencials, que tindrem en compte a les nostres simulacions:

- // Exempcions: concretament, les que fan referència a l'habitatge habitual i als actius i participacions relacionades amb l'empresa familiar.
- // Mínim exempt: la riquesa mínima de qualsevol contribuent que no ha de tributar.
- // I límit conjunt de renda i patrimoni per evitar la confiscatorietat (a partir d'ara, designat com a «límit»), que relaciona la quota d'IP amb la d'IRPF.

Aquests elements legals tindran un paper important en les diferents reformes de l'impost que simularem i analitzarem. Amb tot, no aplicarem l'exempció de l'empresa familiar perquè es tracta d'una font important d'elusió i evasió fiscal (Durán *et al.*, 2018, 2019). A més, creiem que hi ha altres mecanismes per afavorir aquesta mena de negocis (Dondena, 2017, pàg. 71-74).

En nom de la simplificació de l'impost, i en la línia de la proposta de Saez i Zucman (2019) (requadre 2), la nostra proposta —compatible amb l'existència de progressivitat i, per tant, de redistribució— consisteix en un impost lineal (mínim exempt més tipus impositiu únic), en comptes d'una tarifa progressiva per escalons.

Els tipus impositius mitjans calculats com un percentatge de la riquesa neta són baixos si els comparem, per exemple, amb els de l'IRPF. Així i tot, l'IP grava la riquesa que una persona ha pogut anar acumulant en el transcurs del temps, un

procés que requereix un cert temps, per la qual cosa sembla raonable que l'anàlisi de la capacitat redistributiva de l'impost es porti a terme a llarg termini. Per això calculem el tipus mitjà a curt termini ($tm_{c/t}$), és a dir, la quota finalment pagada el primer any sobre el valor de la riquesa neta, i calculem també el que denominem tipus mitjà a llarg termini ($tm_{ll/t}$). Aquest darrer és el que obtenim si suposem que durant un determinat període de temps s'aplica cada any el mateix IP (tipus mitjà a curt termini) i amb una revaloració anual del patrimoni determinada. A l'apèndix 1 expliquem aquest càlcul amb més detall.

El simulador de renda i patrimoni: l'Enquesta financera de les famílies del Banc d'Espanya

Des de l'any 2002, i amb una periodicitat triennal, el Banc d'Espanya publica l'Enquesta financera de les famílies, que ofereix una valuosa informació sobre la composició i distribució de la riquesa de les llars espanyoles. Emprarem aquesta informació per construir un simulador de renda i patrimoni, que denominem SIMPA. Diem «renda i patrimoni» perquè, amb la informació de renda que també conté l'enquesta, podem valorar si es compleixen els requisits per a l'exempció dels béns i les accions d'empreses familiars, i, si escau, aplicar el límit de renda i patrimoni per evitar la confiscatorietat de l'IP.

A partir d'una mostra de 6.120 llars, l'enquesta permet tenir una imatge tan real com sigui possible de la composició i distribució de la riquesa a Espanya. A més, convé remarcar que a l'Enquesta financera de les famílies les llars amb un nivell de riquesa alt hi estan sobrerrepresentades, característica que és especialment rellevant per a l'IP, que recau sobre els contribuents amb més riquesa. Partirem dels resultats de l'any 2014, els darrers que hi havia disponibles en el moment d'elaborar aquest estudi, cosa que no ens ha d'impedir, si més no, d'extreure conclusions qualitatives d'interès sobre els efectes de les reformes alternatives. A l'apèndix 2, analitzem les alternatives a l'Enquesta financera de les famílies, tot examinant-ne els pros i contres.

A l'apèndix 3, expliquem amb detall els principals supòsits metodològics que hem emprat. L'enquesta és representativa de tot el territori de l'Estat, per la qual cosa no podem tenir en compte la possible existència de diferències per comunitats autònomes pel que fa al disseny de l'impost. En conseqüència, els resultats d'aquesta simulació, que inclou el País Basc i Navarra, s'han d'interpretar com els que obtindríem si l'impost estigués harmonitzat, d'aquesta manera evitem les possibles distorsions derivades de la mobilitat interterritorial com a resposta a les diferències impositives entre comunitats autònomes. Dit d'una altra manera, l'anàlisi ens dona informació de la potència redistributiva màxima de l'impost en l'àmbit estatal.

A partir de la informació de cada llar, el simulador calcula la riquesa neta per persona, l'import que està exempt de l'habitatge habitual i de les participacions i actius de l'empresa familiar, quan es compleix el requisit legal per aplicar-lo.¹² El

---

12. En concret, el simulador permet saber si els ingressos derivats de les participacions representen més de la meitat de les rendes d'una persona, cas en què considerem que es pot aplicar l'exempció, ja que així es complien també els requisits de tenir funcions directives a l'empresa i participació mínima. L'apèndix 3 tracta aquest tema amb detall.

simulador també té en compte el límit, quan és aplicable. En definitiva, l'Enquesta financera de les famílies ens ofereix informació prou vàlida per assolir l'objectiu d'avaluar la capacitat redistributiva de l'impost a llarg termini. Calcularem la capacitat redistributiva per llar, malgrat que la unitat contribuent de l'impost, segons la nostra legislació, és l'individu.¹³ Finalment, cal remarcar que, com que no es basa en dades declarades, l'enquesta ens permet comparar els resultats potencials de l'impost actual amb els reals. Això és, precisament, el que fem a l'apartat següent.

Ús de les dades agregades: realitat versus potencialitat de l'impost actual

A la primera columna de la taula 3, tenim els indicadors bàsics de desigualtat abans de l'impost, que ens serviran de referència per analitzar reformes alternatives. A la segona columna, mostrem els resultats de l'impost actual segons el simulador SIMPA. Denominem la segona columna «IP actual potencial» perquè conté els resultats de l'impost actual segons la riquesa declarada a l'enquesta i valorada a preus de mercat. Per això parlem de «potencial». En aquest cas, l'impost actual assoleix uns nivells raonables de redistribució a llarg termini (25 anys) i a molt llarg termini (85 anys). L'índex de Gini, per exemple, disminueix poc més de 0,4 i 2 punts percentuals al cap de 25 anys i 85 anys, respectivament, i el percentatge de la riquesa en mans de l'1% més ric ho fa poc més d'1 i 4 punts percentuals.

La recaptació prevista a curt termini, és a dir, la que correspon a l'any base, seria de 3.691.968,5 milions d'euros, una recaptació molt allunyada de la realitat. L'any 2014, la recaptació real, incloent-hi la del País Basc, Navarra i també la de la Comunitat de Madrid,¹⁴ és el 39,2% d'aquest import potencial o, dit d'una altra manera, la recaptació potencial és 2,5 vegades superior a la real.

La bretxa fiscal (o *tax gap*) estimada així és del 60,8%. Sens dubte, és un percentatge molt alt, més que el 44,3% que Durán-Cabré *et al.* (2018) calculen per a Catalunya amb una metodologia alternativa basada en l'anàlisi de l'univers de declaracions fiscals. Així i tot, cal tenir en compte que els criteris de valoració de l'Enquesta financera de les famílies són criteris de mercat, aspecte especialment rellevant pel que fa als béns immobles i les accions de societats no cotitzades, que representen el 75% del patrimoni de les famílies espanyoles.¹⁵ En qualsevol cas, la diferència entre la recaptació real i la recaptació potencial és un fet que, sens dubte, redueix la capacitat redistributiva de l'impost.

---

13. Per calcular el nombre de contribuents que hi ha en una llar s'empren el mètode anomenat *splitting*, tal com expliquem a l'apèndix 3. Segons aquest mètode, en la mesura que la persona de referència convisqui i estigui casada amb una altra persona, suposarem que les rendes i la riquesa neta es divideixen entre dos. En els altres casos, suposarem que tota la renda o tota la riquesa neta correspon a la persona designada a l'Enquesta financera de les famílies com a persona de referència.

14. Des de la reintroducció de l'impost, l'any 2011, la Comunitat de Madrid té una bonificació de la quota del 100%. Per incloure la recaptació potencial d'aquesta comunitat, hem fet un exercici molt senzill: hem suposat que la recaptació del 2007 hauria crescut al mateix ritme que ho va fer a Catalunya. Si bé es tracta d'un supòsit restrictiu, ens sembla vàlid per fer comparables els resultats agregats de les nostres simulacions amb la realitat (estimada).

15. Durán-Cabré i Esteller-Moré (2010) analitzen les discrepàncies en la valoració d'actius immobiliaris de l'impost.

Taula 3. SIMPA: Desigualtat abans i després de l'impost actual

	Situació abans de l'impost sobre el patrimoni	Impost sobre el patrimoni actual potencial	Impuesto sobre el patrimonio actual corregit
A // EFECTES A CURT TERMINI			
Recaptació (milers d'€)	n. a.	3.691.968.5	1.303.781
% Recaptació real/potencial o corregida	n.a.	39,21%	90,07%
tm_c/t (abans i després lím)	n. a.	0,058% / 0,0352%	0,058% / 0,014%
% de persones/llars amb quota positiva	n. a.	0,9659% / 2,015%	0,9659% / 2,015%
B // EFECTES A LLARG TERMINI (25 ANYS)			
Índex de Gini	0,6609	0,6569	0,6608
Riquesa 1% + ric	19,45%	18,14%	19,01%
Riquesa 10% + ric	51,63%	50,79%	51,37%
tm_ll/t (total/quota>0)	n. a.	0,832% / 5,701%	0,343% / 2,352%
C // EFECTES A MOLT LLARG TERMINI (85 ANYS)			
Índex de Gini	0,6609	0,6394	0,6502
Riquesa 1% + ric	19,45%	15,19%	17,92%
Riquesa 10% + ric	51,63%	48,88%	50,44%
tm_ll/t (total/quota>0)	n. a.	2,49% / 17,04%	1,115% / 7,639%

n. a.: no aplicable

Per tenir una idea d'aquesta disminució, a la tercera columna mostrem els resultats que obtenim amb SIMPA si la recaptació potencial de l'impost (segona columna) es corregeix a la baixa tenint en compte la bretxa fiscal estimada per a Catalunya per decils de riquesa neta a Durán-Cabré *et al.* (2018). Els resultats s'han de prendre amb precaució, perquè pressuposem que la bretxa fiscal que s'obté per a Catalunya es distribueix de manera uniforme a tot Espanya, i amb un nivell idèntic. Malgrat això, constatem que la recaptació de l'impost s'aproxima molt més a la recaptació real (a llarg termini els tipus es redueixen a la meitat del nivell potencial) i que la capacitat redistributiva que té, respecte de la situació potencial, minva molt pel fet que la bretxa fiscal es concentra als trams de riquesa alts.

En definitiva, tenim un impost que, a llarg termini, podria tenir un paper rellevant en la reducció de la desigualtat pel que fa a la riquesa, però que no el té a causa del frau existent. Això és, sens dubte, un repte per a l'administració tributària.

Ús de les dades desagregades. Qui hauria de pagar?

Les dades de la taula 4 són les que obtenim de l'«IP actual potencial» i ens permeten constatar que l'IP espanyol actual hauria d'aplicar-se únicament a les llars amb més riquesa.¹⁶ A conseqüència del mínim exempt i de les exempcions, només hi ha pagadors d'aquest impost a les llars situades a partir del percentil 94, és a dir, entre el 7% de les llars més riques. També observem que en un mateix percentil de riquesa hi ha llars pagadores i no pagadores, sobretot a causa de les exempcions de l'habitatge habitual i de l'empresa familiar; hi ha fins a un 11,69% de les llars del percentil 100 que no arriben a pagar l'impost. Amb tot, la darrera columna de la taula 4 mostra que la quota pagada pel percentil més ric representa el 91,99% de la quota total potencial, un valor sens dubte molt alt. Finalment, convé assenyalar l'enorme disparitat que hi ha, pel que fa a la riquesa, dins l'1% de les llars més riques, ja que aquest interval inclou les llars amb patrimonis que van des d'una mica més de 2 milions fins a 524 milions d'euros.

Taula 4. SIMPA: distribució potencial de les llars pagadores de l'impost

Percentil	Riquesa neta mitjana	Riquesa neta mínima	Riquesa neta màxima	% de pagadors en el percentil	% de la quota total
94	712.937	674.492	755.044	0,04%	0,00009%
95	803.292	755.063	855.800	8,81%	0,00533%
96	917.907	857.000	986.023	1,11%	0,00692%
97	1.094.068	986.525	1.195.506	28,27%	0,41%
98	1.323.794	1.195.860	1.488.011	17,05%	0,74%
99	1.644.263	1.488.055	2.108.324	62,57%	6,83%
100	5.053.378	2.110.405	524.000.000	88,31%	91,99%

En definitiva, amb la configuració que té actualment, l'impost espanyol hauria de recaure sobre les fortunes més altes, però l'existència d'exempcions i el límit en la quota íntegra alteren en gran part la seva capacitat redistributiva, com analitzarem a continuació.

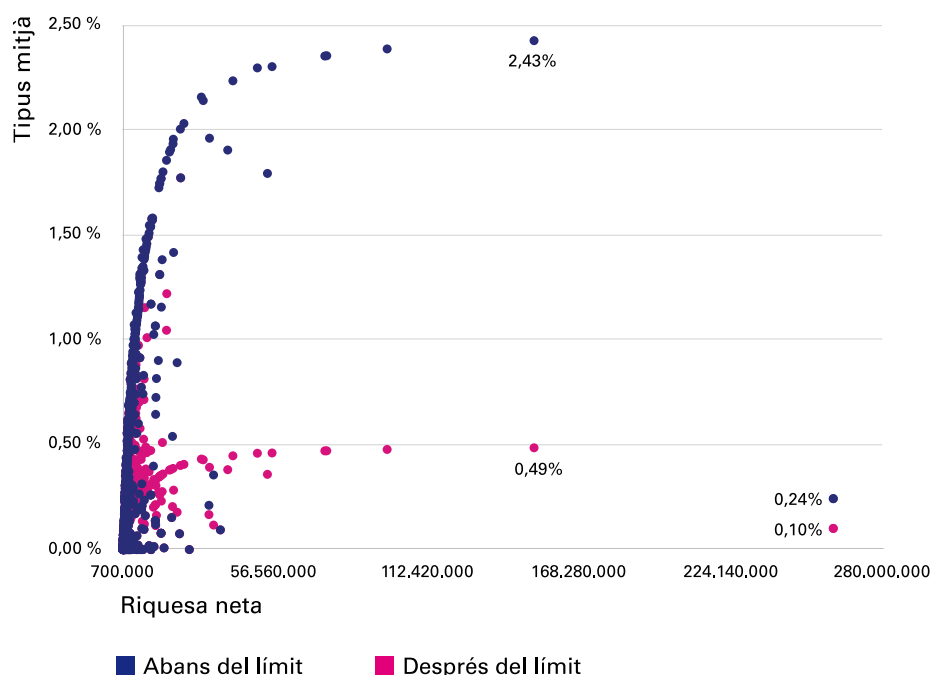
L'efecte del límit conjunt de renda i patrimoni

Aquest límit s'estableix perquè les quotes de l'IP i de l'IRPF no superin un percentatge màxim de la renda de les persones, per tal d'evitar la confiscatorietat de l'IP, i suposa una reducció de la quota de l'IP fins a un màxim del 80%. El gràfic 1 mostra el tipus mitjà sobre la riquesa neta per als contribuents situats en els dos percentils més rics (on hi ha el 98,5% de les llars pagadores) abans d'aplicar el límit

16. A l'IP espanyol, el contribuent sempre és la persona física, mai la llar. Per aquest motiu, les quotes sempre es calculen per persona. Ara bé, la desigualtat en la distribució de la riquesa es calcula per llar, com fa habitualment la literatura sobre distribució.

(color blau) i després d'aplicar-lo (color taronja).¹⁷ En tots dos casos, el tipus mitjà puja a mesura que augmenta també la riquesa neta a un ritme decreixent, ja que el tipus mitjà no pot ser superior al tipus marginal màxim, que és del 2,5%. Ara bé, en aplicar el límit, el tipus mitjà cau substancialment per a molts contribuents. Prenem, per exemple, el cas extrem d'un contribuent que a l'enquesta manifesta que té una riquesa neta de 152 milions d'euros: sense el límit, hauria de pagar 3.691.350 € (tipus del 2,43%); amb el límit, en canvi, finalment paga «només» 738.264 € (tipus del 0,49%).¹⁸

Gràfic 1. SIMPA: tipus mitjà de l'IP actual abans i després del límit conjunt de renda i patrimoni

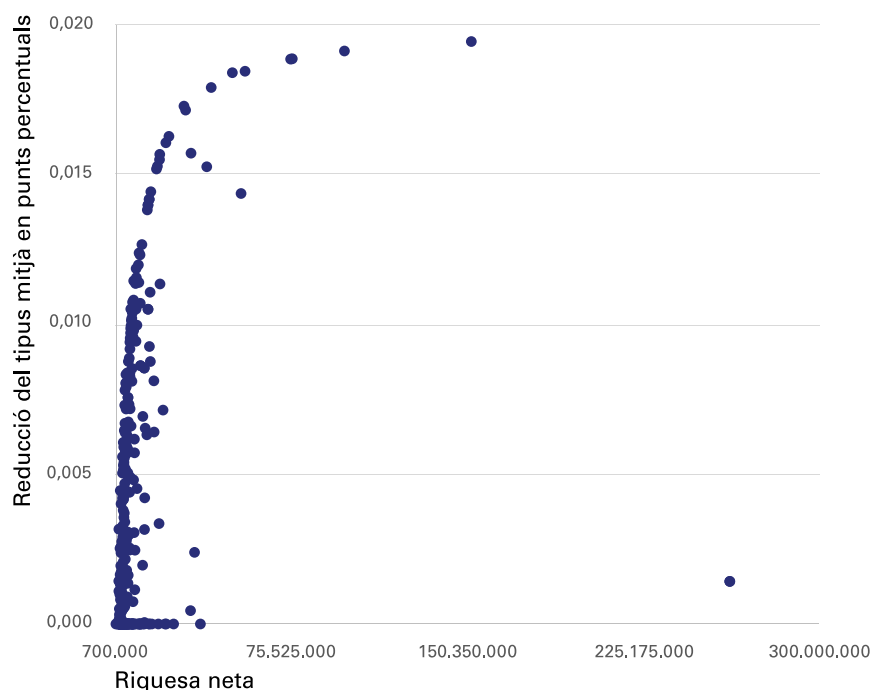

De manera agregada, la recaptació que es deixa d'obtenir a conseqüència del límit és de 2.682 milions d'euros, gairebé un 73% de la recaptació potencial actual. A més, la reducció del tipus mitjà augmenta amb la riquesa de les llars, tal com mostra clarament al gràfic 2, cosa que significa que el límit és regressiu, un aspecte fonamental per a la nostra anàlisi.

17. Els tipus mitjans s'han calculat individualment per als contribuents de la mostra de l'Enquesta financera de les famílies i tots els gràfics es presenten sense ponderar el pes de cada llar a la mostra.

18. En aquest cas, fixem-nos que l'aplicació del límit no pot implicar que la quota final de l'IP sigui inferior al 20% de la quota inicial.

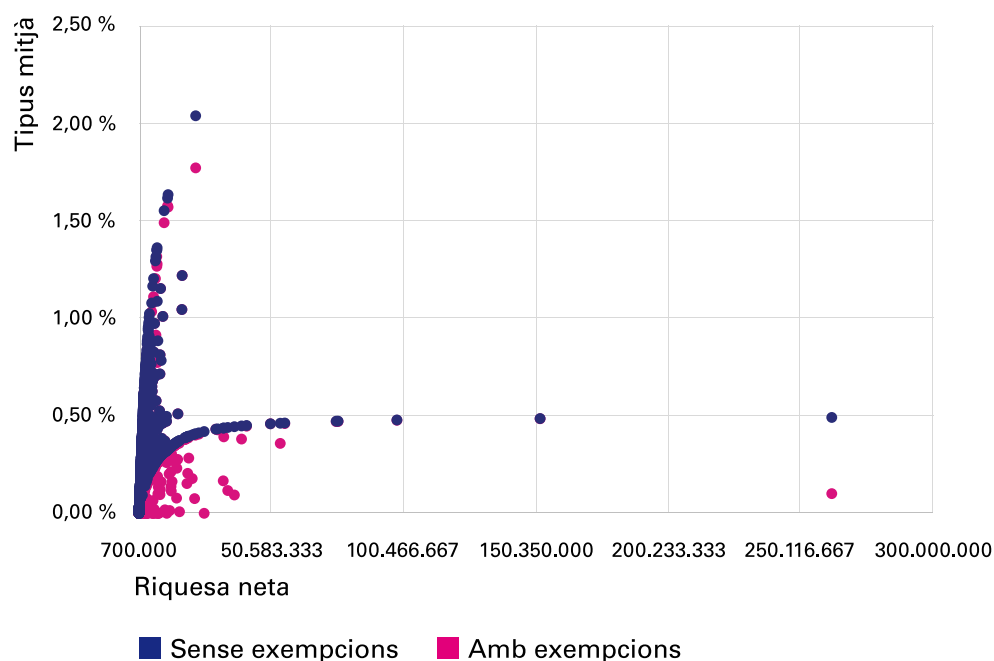
Gràfic 2. SIMPA: Reducció del tipus en punts percentuals per l'aplicació del límit conjunt de renda i patrimoni

L'efecte de les exempcions

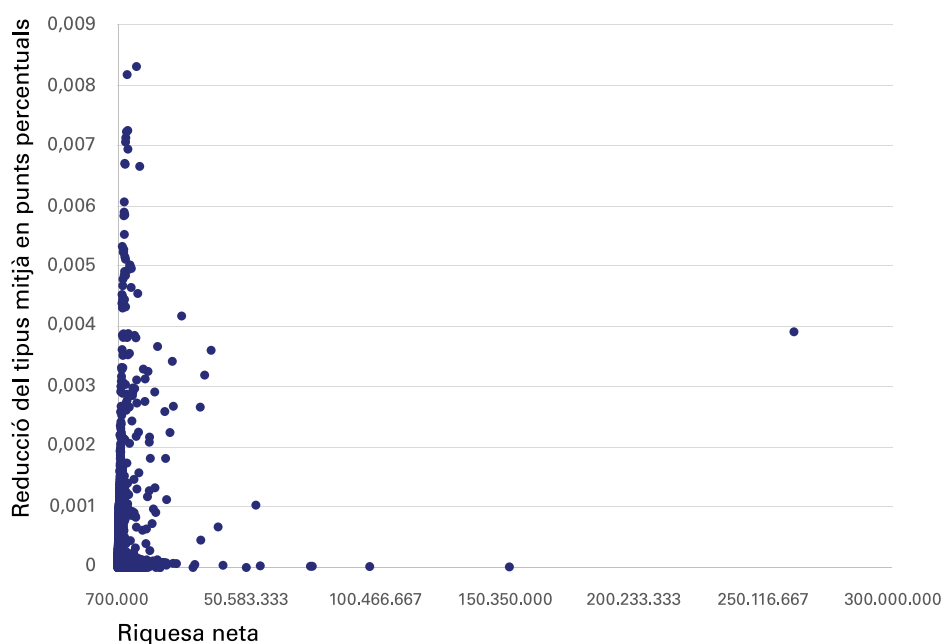
Al gràfic 1, observem que el tipus mitjà abans del límit (color blau) tendeix a augmentar amb la riquesa de la llar, però no sempre és així, i hi ha contribuents més rics que suporten tipus mitjans inferiors a d'altres que tenen menys riquesa. Això és conseqüència de l'aplicació conjunta de les exempcions per habitatge habitual i empresa familiar. A continuació, analitzarem l'impacte que té aquest fet sobre la progressivitat. El gràfic 3 mostra novament el tipus mitjà per al 2% de les llars més riques tenint en compte el límit conjunt de renda i patrimoni, sense tenir en compte les exempcions (color blau) i després d'aplicar-les (color taronja). En aquest cas, eliminar les exempcions faria incrementar 1.352 milions d'euros la recaptació, gairebé el 37% de la recaptació potencial actual. Això significa que la importància recaptadora de totes dues exempcions és la meitat de la que es deriva de l'aplicació del límit. El cas més evident que mostra el gràfic 3 és el del contribuent més ric de l'enquesta, que, gràcies a les exempcions (en aquest cas, només la d'empresa familiar), hauria de pagar 264.568 €, mentre que, si aquestes s'eliminassin, passaria a pagar-ne 1.289.747 €.

Gràfic 3. SIMPA: Tipus mitjà de l'IP sense i amb exempcions per habitatge i empresa familiar després del límit conjunt de renda i patrimoni

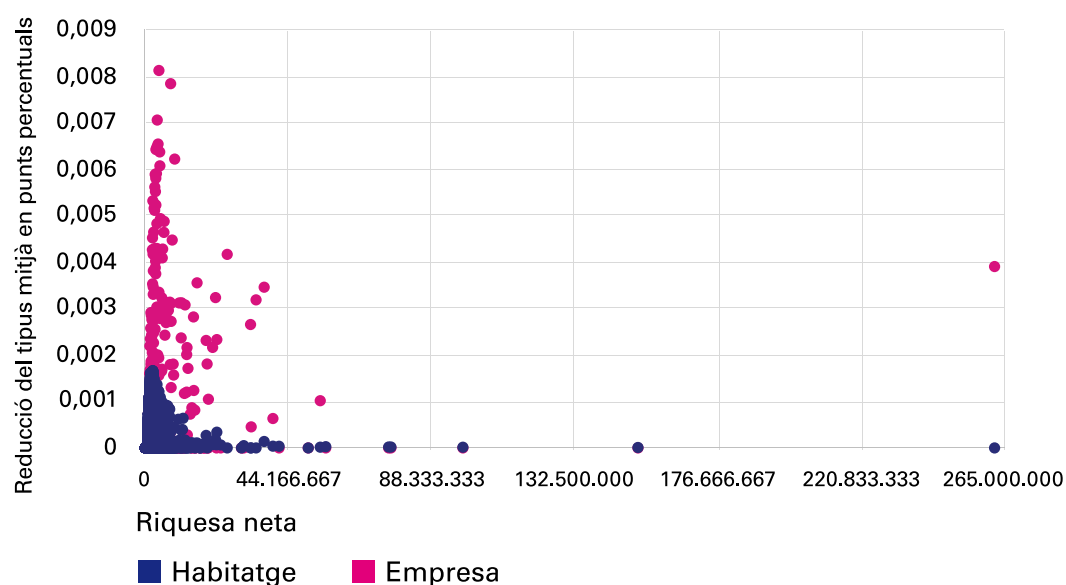
Si observem també en aquest cas com evoluciona la reducció del tipus mitjà amb relació a la riquesa de les llars (gràfic 4), constatem que l'efecte que té en la progressivitat de l'impost no queda gaire clar, i que hi ha una heterogeneïtat molt gran segons els nivells de riquesa. A diferència del que passa amb el límit, sembla que l'efecte no és clarament regressiu. La importància d'aquesta qüestió justifica que hi aprofundim una mica més.

Gràfic 4. SIMPA: reducció del tipus mitjà en punts percentuals per l'aplicació de les exempcions

Amb aquest objectiu, diferenciem de manera individualitzada l'efecte de cada exempció. El gràfic 5 mostra que, a causa de l'aplicació de l'exempció per habitatge habitual (punts blaus) i per a les empreses familiars (punts taronges), el tipus mitjà dels contribuents disminueix, si bé, en aquest cas, en totes les llars de la mostra. I el gràfic 6 presenta la mateixa informació de manera seqüencial per trams de llars distribuïdes de menys a més riquesa, d'esquerra a dreta. Aquesta seqüència permet observar que l'exempció per habitatge habitual (punts blaus) provoca un estalvi que, en una primera fase, augmenta amb la riquesa, fins que assoleix el valor màxim a les llars amb una riquesa entre 1,5 i 3 milions d'euros. A les llars que tenen entre 3 i 10 milions de riquesa, l'estalvi tendeix a decreixer lleugerament, i és a partir dels 10 milions de riquesa que veiem clarament que augmenta la disminució de l'estalvi. Aquest efecte és degut, segurament, a la configuració de l'exempció, amb un import màxim de 300.000 euros. Si efectuem la mateixa anàlisi per a l'exempció de l'empresa familiar (punts taronges), veiem que l'efecte que té és una mica diferent, perquè la reducció del tipus mitjà dels contribuents augmenta, de manera més notòria, a mesura que ho fa la riquesa neta. En conseqüència, les dues exempcions redueixen la progressivitat de l'impost, si bé en el cas de l'empresa familiar l'efecte és molt més alt.

Gràfic 5. SIMPA: Reducció del tipus mitjà en punts percentuals per l'aplicació de les exempcions per habitatge habitual o empresa familiar a totes les llars

L'aplicació conjunta de les exempcions i del límit de renda i patrimoni

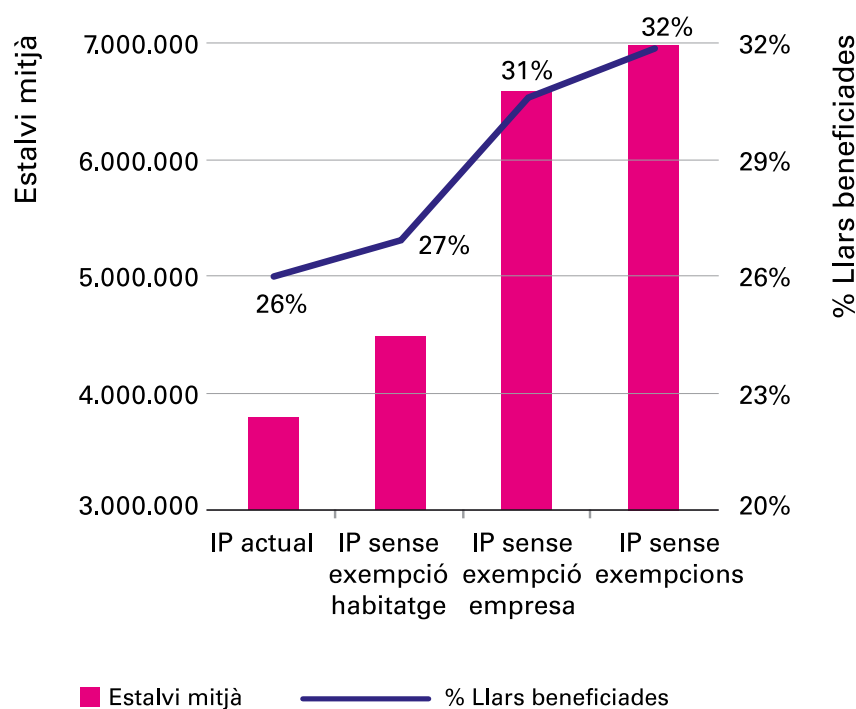
Als dos apartats anteriors, hem analitzat per separat l'efecte del límit i de les exempcions, però, a la pràctica, l'eliminació de les exempcions podria tenir efectes en l'abast del límit. Així ho mostra el gràfic 7, que presenta l'efecte del límit conjunt per al percentil més ric en quatre escenaris diferents: la situació actual amb exempcions, l'IP sense l'exempció per habitatge habitual, l'IP sense l'exempció per empresa familiar i l'IP sense cap de les dues exempcions. L'eix de l'esquerra permet constatar que l'estalvi mitjà derivat de l'aplicació del límit augmenta clarament a mesura que ho fa la riquesa gravada (sobretot quan s'elimina l'exempció per empresa familiar), i l'eix de la dreta, el percentatge de llars que es beneficien del límit. Si no aplicuéssim cap de les dues exempcions, l'estalvi mitjà derivat del límit per a l'1% de les llars més riques arribaria gairebé als 7 milions d'euros, i beneficiaria el 32% de les llars.

Gràfic 6. SIMPA: Reducció del tipus mitjà en punts percentuals per l'aplicació de les exempcions per habitatge habitual o empresa familiar segons la riquesa de les llars

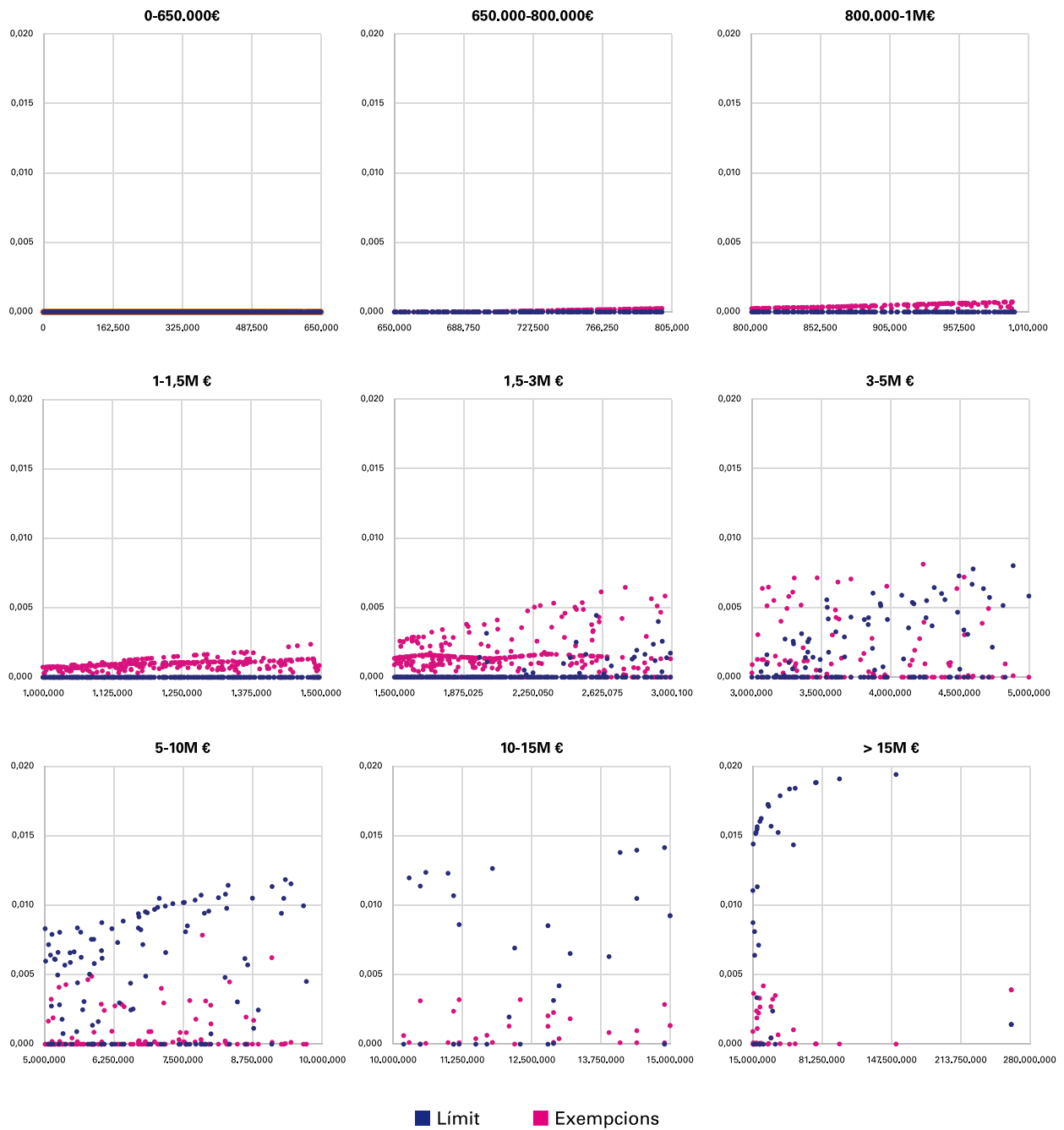

Aquests resultats són especialment interessants, ja que demostren la importància que té la valoració conjunta tots els elements de l'impost. Les exempcions, sobretot la de l'empresa familiar, són parcialment substitutives del límit. Podríem pensar que, en eliminar-les, la quota de les llars més riques augmentaria considerablement, la qual cosa reforçaria la progressivitat de l'impost. Amb tot, si ho féssim, les llars més riques es beneficiarien més del límit, i per això no aconseguiríem la pretesa millora de la progressivitat de l'impost. Tant les exempcions com el límit tenen un efecte regressiu: en tots dos casos beneficien més les llars amb més riquesa. Ara bé, aquest efecte és encara més clar en el cas del límit, tal com mostra la seqüència del gràfic 8, que, d'esquerra a dreta, presenta la reducció del tipus mitjà en punts percentuals a mesura que augmenta la riquesa de les llars. Així mateix observem que, en general, les exempcions són regressives, si bé, en comparació amb el límit, hi ha més heterogeneïtat. En canvi, l'estalvi del límit només creix de manera evident a les llars la riquesa neta de les quals se situa a partir dels 3 milions d'euros.

Gràfic 7. Com variaria l'efecte del límit conjunt de renda i patrimoni per a l'1% de les llars més riques si s'eliminessin les exempcions?

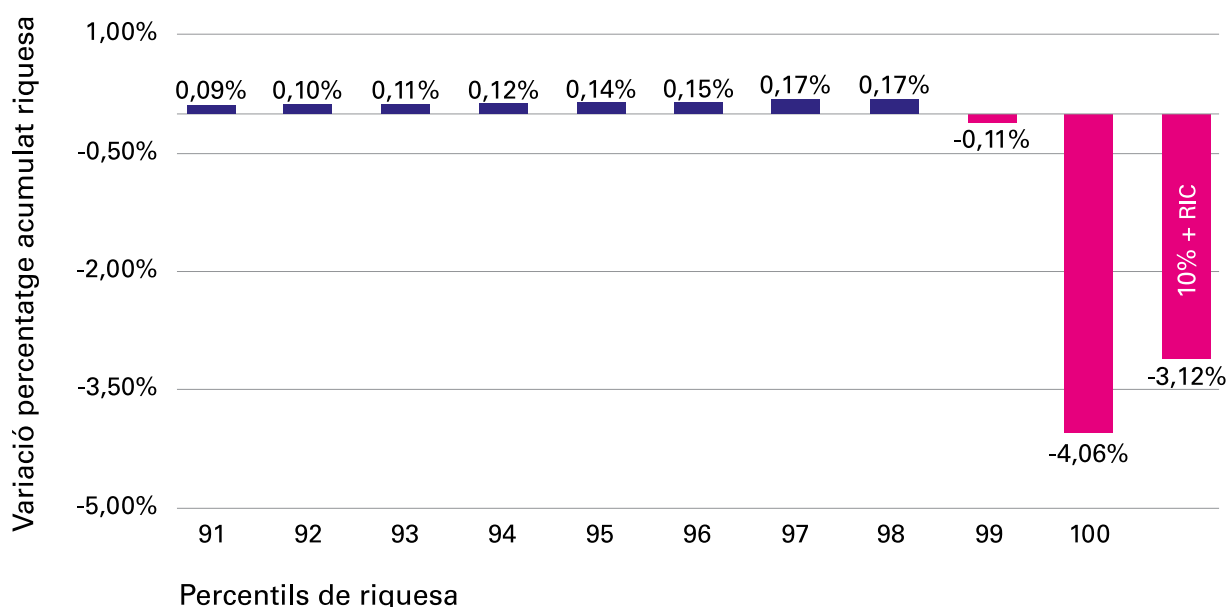
Gràfic 8. SIMPA: Reducció del tipus mitjà en punts percentuals per l'aplicació de les exempcions i del límit conjunt IRPF+IP segons la riquesa de les llars

Els efectes de l'IP actual a llarg termini

A més de considerar tots els elements de l'impost per valorar-ne el potencial redistributiu, a continuació estudiarem amb deteniment l'efecte potencial de l'IP espanyol a llarg termini (gràfic 9), en el qual calculem la variació mitjana que experimentarien els percentils de les llars més riques si apliquéssim l'impost actual al llarg de 85 anys. Determinem el percentatge de la riquesa total de cada percentil després d'aquest període. A partir d'aquí, comprovem que només cau en el 2% de les llars més riques (percentils 99 i 100), i, sobretot, en l'1% més ric. El pes de la riquesa d'aquest 1% decreixeria prop del 4%.

Gràfic 9. Com variaria el percentatge acumulat de riquesa després de 85 anys d'impost sobre el patrimoni per a un augment anual de la riquesa neta de l'1%?*
Percentils 91-100 i decil 10

*Anàlisi de l'efecte de l'impost al cap de 85 anys, suposant que la riquesa d'aquests percentils augmentés un 1% l'any durant tot aquest període.

5

Propostes i avaluació de reforma de l'impost sobre el patrimoni a través del simulador SIMPA

Reformes per a la igualtat recaptadora

L'IP es pot reformar i configurar de diverses maneres. Així i tot, pels motius que ja hem explicat, proposem que les simulacions no incloguin l'exempció per participacions i actius afectes a l'empresa familiar. En concret, simulem tres reformes alternatives amb una restricció: que totes tres siguin equivalents, en termes de recaptació, a l'impost actual potencial. Com veiem a la taula 5, a les simulacions 1 i 2 no hi ha exempcions, mentre que a la 3 tenim en compte només la de l'habitatge habitual. Per tant, prenent com a referència la configuració actual de l'impost, el que pretenem és simplificar-lo i fer-lo més neutral, i eliminar alhora una font important d'elusió fiscal. D'aquesta manera, la base és més àmplia (es grava tota la riquesa), per la qual cosa, encara que els mínims exempts siguin més alts, es pot aconseguir la mateixa recaptació que amb l'impost actual. Això és especialment rellevant a la simulació 1, en la qual no es corregeix la possible confiscatorietat de l'impost i el mínim exempt és el més alt, 2.280.641 euros. En tots tres casos suposem una tarifa impositiva lineal amb un tipus de l'1%.

La taula 6 mostra l'efecte que tindrien les simulacions en la redistribució si les apliquéssim durant 85 anys i suposant que la rendibilitat anual del patrimoni fos de l'1%. En general, si ens fixem en l'índex de Gini (que en el moment inicial és de 0,6609), l'efecte de les tres simulacions, per comparació a l'impost actual, seria força semblant. L'eliminació del límit conjunt de renda i patrimoni implicaria una lleugera disminució del percentatge de riquesa en mans de l'1% més ric a la simulació 1. Així mateix, l'increment de l'import del mínim exempt faria que el percentatge de llars pagadores de l'impost se situés en el 0,47%, molt per sota del 2% actual. Com que hi hauria menys llars que paguessin, el tipus mitjà a llarg termini seria clarament superior: 31,73%. En comparar les simulacions 2 i 3, observem que el fet que s'elimini o no l'exempció per habitatge habitual no té gaire incidència en la redistribució. Finalment, destaca la importància de l'efecte redistributiu de l'impost a llarg termini. Com mostra el gràfic 10, la concentració de la riquesa en mans de l'1% més ric disminueix notòriament amb el temps, tant en les tres simulacions com en l'impost actual; la simulació 1, amb tot, és la més redistributiva de totes (a causa de l'eliminació del límit).

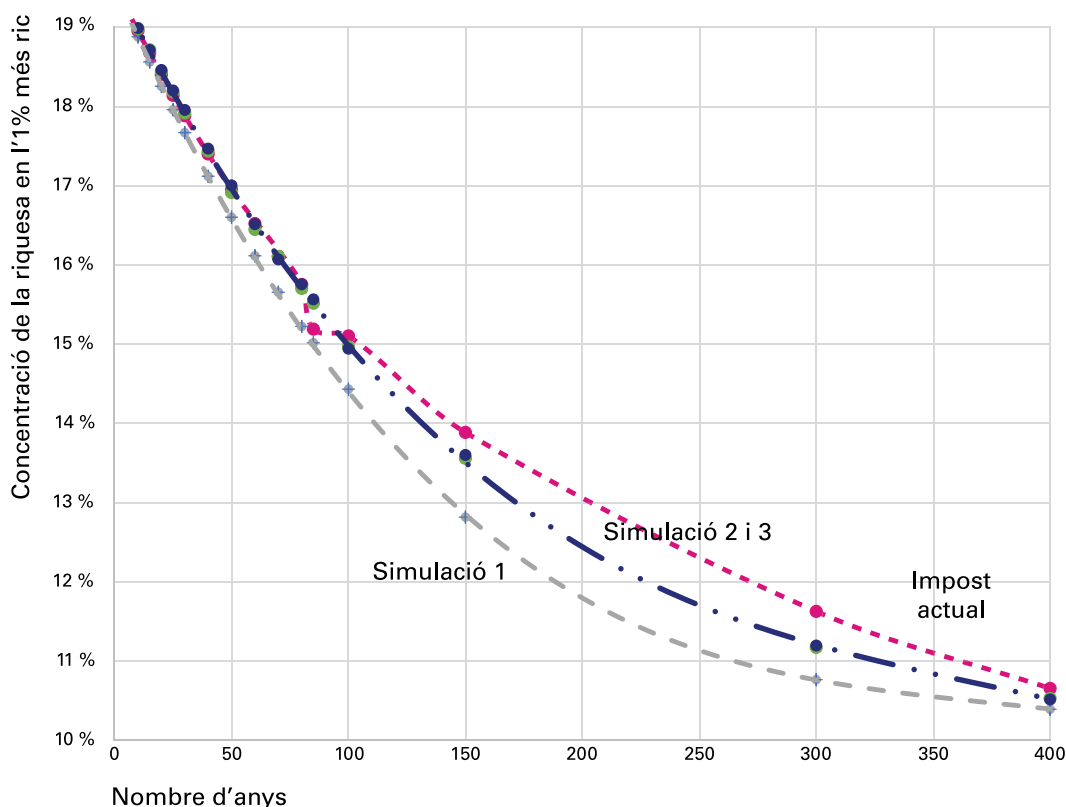
Taula 5. Configuració de l'impost actual i de les simulacions alternatives

	Impost sobre el patrimoni actual	Simulació 1	Simulació 2	Simulació 3
Exempcions	Habitatge i empresa familiar	Cap	Cap	Habitatge
Aplicació límit renda i patrimoni	Sí	No	Sí	Sí
Mínim exempt	700.000	2.280.641	1.198.808,70	1.096.170
Tipus impositiu	entre 0,2% i 2,5%	1%	1%	1%
Recaptació	3.691.968 €	3.691.968 €	3.691.968 €	3.691.968 €

Tabla 6. Desigualtat de l'impost actual i de les simulacions alternatives després de 85 anys

	Impost sobre el patrimoni actual potencial	Simulació 1	Simulació 2	Simulació 3
Índex Gini	0,639	0,639	0,638	0,638
Riquesa 1% + ric	15,19%	15,02%	15,52%	15,57%
Riquesa 10% + ric	48,88%	48,89%	48,66%	48,66%

Gràfic 10. SIMPA: Evolució de la capacitat redistributiva a llarg termini: concentració de la riquesa en mans de l'1% més ric

En definitiva, independentment de la reforma que proposem, queda demostrada la capacitat redistributiva potencial de l'impost. Aquest efecte, amb tot, no és immediat. Per exemple, cal esperar un mínim de 20 anys perquè la concentració de la riquesa neta en mans de l'1% més ric disminueixi 1 punt percentual. Aquests nivells de redistribució, com ja hem indicat a l'apartat 2, poden considerar-se màxims per la possible mobilitat de les bases en l'àmbit internacional, la desviació del criteri de preus de mercat en la valoració dels béns o, fins i tot, l'evasió fiscal. A les conclusions tornarem a abordar aquest tema. En qualsevol cas, les reformes que plantegem amb bases àmplies, malgrat l'aplicació del límit, creiem que, si més no, poden reduir els incentius que hi hagi per a l'evasió fiscal.

Altres simulacions

El simulador SIMPA permet estimar quins efectes tindrien a llarg termini moltes altres reformes en funció de com es configuri l'IP: quines són les exempcions que hi ha, quin és el mínim exempt, quin és el tipus impositiu i si s'aplica o no el límit. A l'apèndix 4, a manera d'exemple, mostrem els resultats de diverses reformes obtinguts amb el simulador.

6

Conclusions

- // La riquesa està distribuïda de manera molt desigual i tendeix a concentrar-se en un grau molt més elevat que la renda. Segons dades de l'OCDE, a Espanya el 10% de les llars més riques posseeix el 45,6% del total de la riquesa, i l'1% més ric, el 16,3%. Espanya no figura entre els països del nostre entorn que tenen els nivells de desigualtat més alts. Així i tot, durant la Gran Recessió la riquesa acumulada per l'1% de les llars més riques va augmentar 6,7 punts percentuals entre el 2005 i el 2014, i la corresponent al 10% de les llars més riques, 11,3 punts.
- // La riquesa atorga a la persona que la posseeix una capacitat de pagament addicional a la de la renda. A més, la desigualtat en la distribució de la riquesa és molt superior a la de la renda, i una concentració excessiva d'aquesta riquesa pot generar inestabilitat social. Per això defensem que hi hagi un impost que gravi periòdicament el valor net de la riquesa de les persones físiques i que tingui un paper complementari al de l'impost sobre la renda. Però l'aplicació d'aquest impost topa amb dificultats serioses, entre les quals cal destacar la valoració dels béns a preu de mercat, els tractaments especials per a determinats actius, el límit conjunt de renda i patrimoni, i la mobilitat del capital financer.
- // En l'actualitat, Espanya és l'únic país de la Unió Europea que aplica un impost sobre el patrimoni; si prenem com a referència l'OCDE, és un dels tres que l'apliquen, juntament amb Noruega i Suïssa. Des de meitat dels anys noranta del segle passat, hi ha nou països que l'han eliminat; França n'és l'exemple més recent, l'any 2018. Amb l'arribada de la crisi, però, alguns d'aquests països es van plantejar de tornar a introduir aquest impost, encara que només Espanya ho va fer, l'any 2011. Amb tot, l'augment persistent de la concentració de la riquesa genera un debat important sobre el paper que ha de tenir un impost que gravi el patrimoni, i hi ha hagut propostes atrevides per introduir-lo fins i tot als Estats Units.
- // L'Enquesta financera de les famílies que publica el Banc d'Espanya ofereix informació molt detallada sobre la composició i distribució de la riquesa de les llars espanyoles. A partir d'aquesta informació, hem construït un simulador, anomenat SIMPA, que ens permet aplicar la normativa de l'impost espanyol vigent tenint en compte elements tan rellevants com les exempcions per habitatge habitual i empresa familiar, o el límit conjunt de renda i patrimoni. El simulador també ens permet estimar els efectes de les possibles reformes alternatives a l'impost espanyol actual. En concret, ens proporciona informació sobre els tipus mitjans per percentil de llars, la recaptació total estimada i l'impacte que té en la redistribució, mesurada amb l'índex de Gini i les ràtios de concentració.

- // La capacitat redistributiva potencial de l'impost actual a llarg termini és considerable. Per exemple, al cap de 85 anys, comprovem que el pes sobre la riquesa total neta de l'1% més ric de les llars passaria del 19,45% al 15,15%, i la del 10% passaria del 51,63% al 48,84%.
- // Quant a la configuració de l'impost, l'exempció de l'empresa familiar té un efecte regressiu que en fa disminuir la capacitat redistributiva. A més, és sabut que fomenta el desenvolupament de pràctiques d'elusió fiscal. L'exempció per habitatge habitual també fa disminuir la capacitat redistributiva de l'impost, tot i que en un grau més baix. El límit conjunt de renda i patrimoni, derivat de l'exigència constitucional d'evitar la confiscatorietat dels impostos, també provoca regressivitat i genera, a més a més, una pèrdua de recaptació elevada, estimada en 2.681 milions d'euros, una mica més del 70% de la recaptació potencial de l'impost.
- // Les tres simulacions plantejades en aquest treball, sota el supòsit habitual d'equivalència recaptadora, van en la línia d'implantar un impost més senzill i, amb l'eliminació de l'exempció de l'empresa familiar, menys procliu a les pràctiques d'elusió fiscal. En una de les simulacions proposem també l'eliminació del límit conjunt per observar l'efecte que tindria, si bé cal recordar que hi ha la restricció constitucional de la no-confiscatorietat. Una altra qüestió és com es regula el límit, però aquest tema s'aparta de l'objectiu d'aquest treball. En una de les simulacions, mantenim l'exempció per habitatge habitual. Els resultats estimats indiquen que, molt a llarg termini, les tres propostes, a priori, serien lleugerament més redistributives que l'impost actual. Així i tot, creiem que també ho serien de facto a causa de l'eliminació de la possibilitat d'elusió fiscal.
- // Hi ha diverses maneres de redistribuir de la riquesa, l'IP és un instrument important per aconseguir-ho, però no és l'únic. De fet, hi ha estudis que han plantejat altres opcions com, per exemple, un impost extensiu sobre la renda que gravi també els rendiments presumptes del capital. A la pràctica, un instrument així podria tenir problemes de control (bàsicament, el transvasament de rendiments del treball a rendiments del capital), com passa també amb l'IP. Ara bé, creiem que, per fer més visibles les intencions redistributives de l'impost, cal considerar, si més no, el benefici social que implica que hi hagi un IP per disminuir la desigualtat que hi ha en la distribució de la riquesa.
- // En la línia del que hem dit més amunt, un altre instrument que pot reconduir les desigualtats de riquesa és l'impost sobre successions. Les herències figuren entre les causes més importants pel que fa a la generació de desigualtats i, paradoxalment, l'impost que les grava és un dels més impopulars. Creiem que en el futur seria molt apropiat dur a terme un treball com aquest mateix amb l'impost sobre successions, i estudiar l'efecte que pot tenir a Espanya en la reducció de les desigualtats.
- // L'actual impost espanyol sobre el patrimoni presenta nombrosos problemes. Alguns, com les normes de valoració, els hauríem de poder resoldre gràcies a les noves tecnologies: les dades massives o big data, per exemple, han de permetre fer aproximacions als valors de mercat dels béns immobles més acurades que les que preveu la norma actual, tot respectant, en qualsevol cas, el principi de

«seguretat jurídica». D'altra banda, la supressió de tractaments especials, com el de l'empresa familiar, permetria reduir l'abast de les pràctiques d'elusió fiscal. Amb tot, el paper complementari de l'impost amb relació al de la renda no permet eliminar el límit conjunt que s'estableix per evitar la confiscatorietat, instrument que les llars més riques empren, sens dubte, per reduir la seva càrrega impositiva. El simulador SIMPA ha aconseguit quantificar les limitacions redistributives generades per aquest darrer element. Ara bé, també ha demostrat que la simplicitat de l'impost, subjecte a la millora de les normes de valoració i la reducció de l'abast de l'evasió fiscal, podria dotar el nostre país d'un instrument amb una notable capacitat redistributiva a llarg termini. El fet que estigui descentralitzat no hauria de minar aquesta capacitat, sempre que se n'harmonitzi tant el disseny legal com un altre aspecte més difícil: l'aplicació que en facin les administracions tributàries autonòmiques.

Referències

Anghel, B., Basso, H., Bover, O., Casado, J.M., Hospido, L., Izquierdo, M., Kataryniuk, I.A. Lacuesta, A., Montero, J.M., Vozmediano, E. (2018), «La desigualdad de la renta, el consumo y la riqueza en España», Banco de España, Documentos Ocasionales, N.º 1806.

Atkinson, A. B. (2015), *Inequality. What can be done?*, Cambridge: Harvard University Press.

Balestra, C., Tonkin, R. (2018), «Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database», OECD Statistics Working Papers, 2018/01, OECD Publishing, París.

Dondena (2017), «Literature review on taxation, entrepreneurship and collaborative economy», *Taxation Papers*, Taxation and Customs Union, Working Paper 70-2017.

Durán Cabré, J.M., Esteller Moré, A. (2014), «La imposición sobre la riqueza en España», *Papeles de Economía Española*, 139, 70-85.

Durán-Cabré, JM., Esteller-Moré, A. Mas-Montserrat, M. (2019), «Behavioural responses to the (re)introduction of wealth taxes. Evidence from Spain», IEB Working Paper 2019/04, Institut d'Economia de Barcelona (IEB).

Durán-Cabré, JM., Esteller-Moré, A. Mas-Montserrat, M., Salvadori, L. (2018), «La brecha fiscal: estudio y aplicación a los impuestos sobre la riqueza», IEB Working Paper 2018/15, Institut d'Economia de Barcelona (IEB).

Esteller-Moré, A.; Costa-Cuberta, M.; Durán-Cabré, J.; Espasa-Queralt, M.; Jofre-Monseny, J.; Montolio-Estivill, D.; Sorribas-Navarro, P.; Vázquez-Grenno, J. (2015), *Economía de los impuestos*, Madrid: McGraw-Hill.

Fuest, C., Neumeier, F., Stöhlker, D. (2018), «Why the IMF and OECD are Wrong about Inequality and Growth», EconPol Policy Brief, 07/2018.

Lagarde, C. (2012), Annual Meetings Speech: «The Road Ahead-A Changing Global Economy», A Changing IMF, October 12, 2012.

OECD (2015), «In It Together: Why Less Inequality Benefits All», OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264235120-en>.

OECD (varios años), *Revenue Statistics*.

REAF (2019), *Panorama de la fiscalidad autonómica y foral*, Consejo General de Economistas REAF-REGAF-Asesores Fiscales

Saez, E., Zucman, G. (2016), «Wealth inequality in the United States since 1913: Evidence from capitalized income tax data», *The Quarterly Journal of Economics*, 131 (2), 519-578.

Saez, E., Zucman, G. (2019), «How would a progressive wealth tax work? Evidence from the economics literature», mimeo, <http://gabriel-zucman.eu/files/saez-zucman-wealthtaxobjections.pdf>

APÈNDIX 1

La capacitat redistributiva a llarg termini

A l'IP, la quota tributària és un flux de renda, mentre que la riquesa gravada és una magnitud estoc. És per això que els tipus impositius efectius calculats com un percentatge de la riquesa neta són baixos si els comparem, per exemple, amb els de l'IRPF. Però, a causa de la naturalesa diversa de l'objecte de gravamen (riquesa contra renda), aquesta comparació no és justa.¹⁹ A més, com que l'acumulació de riquesa és un procés que es produeix a llarg termini, l'avaluació de la capacitat redistributiva de l'impost ha de fer-se també a llarg termini. Així és com presentarem els resultats de les nostres simulacions pel que fa a la redistribució.

En concret, per a una reforma determinada, calcularem el tipus impositiu efectiu que s'ha de pagar el primer any, que anomenarem any base. Aquest tipus mitjà impositiu és el que denominarem de «curt termini»: tm_c/t . A partir d'aquest, calcularem també el tipus mitjà a «llarg termini» de la manera següent:

$$\text{Riquesa neta l'any } t \text{ sense l'IP } (RN\_S) = RN_0 \times (1+g)^t$$

$$\text{Riquesa neta l'any } t \text{ amb l'IP } (RN\_A) = RN_0 \times (1+g)^t \times (1-tm\_c/t)^t$$

RN_0 és la riquesa neta en l'any base, que, en absència d'impost, al cap de t anys augmentaria segons un factor positiu d'actualització anual, g , fins a assolir el valor RN_S . El valor de g depèn de la capacitat de generar estalvi anualment i de la revaloració monetària anual. Suposarem que g és constant al llarg de tota la distribució de la riquesa neta, és a dir, que no varia segons el nivell de riquesa de cada llar. Apliquem aquest factor de revaloració sobre la riquesa neta i, a partir d'un tipus mitjà calculat sobre aquesta magnitud estoc, obtenim l'impacte de l'IP al cap de t anys. Amb l'impost, la riquesa neta (RN_A) serà menor segons el tipus mitjà a curt termini, que suposem que es mantindrà constant durant els següents t anys. A partir de les dues situacions descrites (amb IP i sense), podem calcular un tipus mitjà implícit a llarg termini tal que:

$$tm\_ll/t = 1 - (RN\_A/RN\_S) = 1 - (1-tm\_c/t)^t$$

19. Fixem-nos que, partint d'una rendibilitat financera del 3%, un tipus sobre el patrimoni (estoc) del 0,5% equival a un tipus impositiu sobre els rendiments de l'estalvi (renda) del 17,2%. Per als actius que generen rendibilitat financera, el gravamen conjunt IRPF-IP serà, per tant, el tipus d'IRPF més aquest 17,2%. Això implica que, tal com està configurat l'IP actual, a Espanya tenim un impost total amb relació als rendiments del capital: un tipus 0% (per als actius que no generen rendiment financer i estan exempts a l'IP); un tipus d'IP que grava un rendiment no-financer presumpte (per als actius que no generen rendiment financer i no estan exempts a l'IP); i, finalment, un tipus que és la suma d'IP i d'IRPF (per als actius que generen rendiment financer i no estan exempts a l'IP).

Per tant, si el tm_c/t és zero (un), el tm_ll/t també serà zero (un), i la relació entre tots dos tipus serà positiva i, com més gran sigui t , encara més.²⁰ Aquests resultats, esperables, ens diuen simplement que, si l'impost és progressiu, la seva capacitat redistributiva augmenta amb el temps.

A llarg termini, l'impost serà redistributiu si es compleix la condició necessària que el tipus mitjà creixi amb la riquesa neta; d'altra banda, com més alts siguin els tipus mitjans en valor absolut, més redistribució hi haurà. Tenir un impost molt progressiu però amb uns tipus mitjans molt baixos no serviria de res. Això ho sabem quan avaluem la capacitat redistributiva d'un impost. Amb tot, en el nostre cas, com que mesurem aquesta capacitat a llarg termini, també hem de tenir en compte com variarà la riquesa neta amb el temps i amb la distribució que se'n faci. Recordem que aquest factor queda recollit a g . Com que a les nostres simulacions només volem avaluar els efectes de diverses reformes fiscals a llarg termini, suposem que g és constant i igual per a tothom. Però ja sabem que això no cal que sigui necessàriament així.

Per exemplificar les conseqüències d'un supòsit alternatiu, treballarem amb una mesura de desigualtat basada en la ràtio de concentració de la riquesa neta, tant si és en mans de l'1% com del 10% més ric. Així, d'una banda, tindrem la g dels més rics, g_R , i la g de la resta de la població (el 99% o el 90%, respectivament), g_P ; suposarem que $g_R = g' g_P$, tal que $g > 1$. En aquest cas, perquè hi hagi redistribució a llarg termini, cal que es compleixi la condició següent:

$$tm_R x(1 + \gamma x g_P) - tm_P x(1 + g_P) > (\gamma - 1) x g_P$$

La interpretació d'aquesta fórmula és molt intuïtiva: a llarg termini, la càrrega impositiva diferencial dels rics respecte dels pobres (costat esquerre de la desigualtat) ha de ser superior al guany diferencial dels rics respecte dels pobres (costat dret). Aquesta condició és semblant al concepte de «progressivitat de la càrrega impositiva». Fixem-nos que si $g=1$, hi ha redistribució a llarg termini si $tm_R > tm_P$. En canvi, si $g > 1$, es pot demostrar que no n'hi ha prou que $tm_R > tm_P$, sinó que el tipus mitjà del percentil de la població més rica ha de ser molt més alt que el de la resta de la població, i com més gran sigui g , encara ho serà més.

En definitiva, la conclusió d'aquesta anàlisi simple és que si $g > 1$, la progressivitat obtinguda l'any base (a partir de la relació de tipus mitjans a curt termini) podria ser insuficient a llarg termini per reduir la desigualtat tant com ens diuen les nostres simulacions. O, dit d'una altra manera, si volem preservar els resultats pel que fa a la reducció de la desigualtat, hauríem de revisar de tant en tant la configuració de l'impost.

20. Per exemple, d'una banda, a $t=85$ anys, si el tipus mitjà a curt termini és del 0,25% o del 0,5%, a llarg termini serà del 19,17% i del 34,69%, respectivament. D'altra banda, un tipus mitjà a curt termini del 0,5%, al cap de 100 anys serà del 39,42%; és a dir que aplicar anualment un tipus mitjà efectiu sobre la riquesa neta del 0,5% implica que, al cap de 100 anys, la riquesa neta s'acabarà gravant al 39,42%.

APÈNDIX 2

La base de dades per al simulador SIMPA

Un valor afegit i rellevant d'aquest estudi és l'elaboració d'un simulador de patrimoni (SIMPA). Aquest simulador s'ha d'alimentar amb informació sobre la realitat de les llars espanyoles, però, a causa de l'existència del límit conjunt de renda i patrimoni, aquestes dades no solament han d'estar relacionades amb el nivell de riquesa, sinó també amb la renda.

Per aconseguir-ho, ens vam proposar la possibilitat d'aprofitar les mostres disponibles de l'Institut d'Estudis Fiscals sobre els contribuents de l'IRPF. A partir d'aquestes mostres, com han fet altres països, volíem capitalitzar els rendiments de l'estalvi per obtenir una estimació de la riquesa (Saez i Zucman, 2016). Però aquesta metodologia té diversos problemes de diferent profunditat i, analitzats en conjunt, finalment hem preferit partir de l'Enquesta financera de les famílies. En primer lloc, hi ha el problema de l'arbitrarietat del factor de capitalització, que, d'altra banda, hauria de ser igual per a tota la distribució de contribuents. En segon lloc, sorgeixen problemes tècnics de solució complexa, com ara la capitalització dels actius que no generen renda (habitatge habitual o fons d'inversió i altra classe d'actius financers). En tercer lloc, en el cas dels actius que generen renda, veiem que aquesta es calcula fiscalment a partir d'uns criteris objectius (com ara segones i successives residències, o bé participacions i actius afectes a activitats d'autònoms), de manera que la capitalització segurament donaria resultats desviats a la baixa. En quart lloc, la mateixa complexitat del càlcul del rendiment net (per exemple dels rendiments d'habitatges amb la reducció del 60%) fa que l'aplicació d'un sol factor de capitalització per a un rendiment determinat (en el cas de l'exemple, els rendiments del capital immobiliari) pugui ser també una font d'error. I, finalment, no hi ha dades sobre la renda dels territoris forals i, per tant, no podem conèixer la capacitat redistributiva a tot l'Estat.

Hem estudiat altres opcions, com ara l'ús de microdades de l'IP per a una determinada comunitat autònoma, en aquest cas Catalunya, ja que disposem de l'univers de declarants del període 2011-2015; així i tot, les dades d'una sola comunitat no han de ser necessàriament representatives del conjunt de l'Estat; a més, les dades de renda que s'hi inclouen són una mica deficientes. Finalment, les microdades que l'AEAT ha posat recentment a disposició dels investigadors no inclouen informació sobre la Comunitat de Madrid ni sobre l'1% dels contribuents més rics. Més enllà de la possible existència de frau fiscal en les declaracions fiscals, aquests inconvenients ens fan pensar que, encara que no sigui representativa del conjunt de les comunitats autònomes, l'Enquesta financera de les famílies és la font de dades idònia per a la modelització de reformes a l'IP.

Apèndix 3

Metodologia aplicada al simulador SIMPA

L'Enquesta financera de les famílies

Com ja hem comentat al text principal, el nostre simulador, que opera en STATA, es nodreix de la informació que subministra l'Enquesta financera de les famílies del Banc d'Espanya. Aquesta enquesta inclou informació sobre 6.120 llars, però amb els pesos per llar finalment podem obtenir informació de 18.362.778 llars i de 28.776.548 adults (més endavant explicarem com passem de les llars als individus). Els pesos són especialment útils per obtenir informació agregada, com ara la recaptació per impost o els índexs de desigualtat o de concentració. L'enllaç següent permet accedir als detalls tècnics de l'enquesta:

https://www.bde.es/bde/es/areas/estadis/estadisticas-por/encuestas-hogar/relacionados/Encuesta_Financi/EFF_2014.html

La riquesa neta de les llars (IP)

Per calcular la riquesa per llar hem operat, bàsicament, amb el mateix criteri que el Banc d'Espanya. Hem obtingut la riquesa bruta de la manera següent:

- Propietats immobiliàries: valor de l'habitatge habitual més altres propietats immobiliàries. Aquesta distinció és molt rellevant, perquè ens permet tenir en compte l'exempció per habitatge habitual a l'IP i generar imputació de renda a l'IRPF només de la resta d'immobles, sempre que no siguin de lloguer ni afectes a activitats econòmiques i, en els altres casos, no siguin solars sense edificar o béns rústics.
- Béns sumptuaris (obres d'art, joies, antiguitats, etc.).
- Vehicles.
- Negocis per a treball per compte propi. A partir de la informació de l'enquesta, podem saber si tenen la naturalesa de societat o de negoci a títol individual (quan calculem l'exempció de l'empresa familiar a l'IP tornarem a parlar d'aquesta distinció).
- Accions, cotitzades o no; aquesta distinció no és rellevant per al simulador.
- Comptes bancaris, amb una diferenciació entre comptes d'estalvi-habitatge i altres comptes per fer pagaments o no (aquesta darrera distinció tampoc és rellevant per al simulador).
- Fons d'inversió.

- Valors de renda fixa, carteres gestionades i altres actius financers (opcions, préstecs a tercers, etc.).
- I, finalment, plans de pensions i assegurances.

Un cop sabem quina és la riquesa bruta, hem de descomptar els deutes (préstecs, préstecs hipotecaris i altres deutes) per poder treballar amb el concepte de riquesa neta.

De llars a individus

Per poder liquidar l'IP, com sabem, hem de disposar de la riquesa neta per individu (a la qual primer descomptarem els béns exempts de manera total o parcial i, després, el mínim exempt, i obtindrem així, finalment, el concepte de base liquidable o capacitat econòmica que cal gravar). Per fer-ho, i només als efectes fiscals, hem fet una estimació del nombre d'adults que hi ha per llar i hem aplicat el concepte fiscal de partició o splitting, que és el que ens semblava més neutre. Així doncs, hem calculat el nombre d'individus de la llar que eren majors d'edat el 2014; quan aquest nombre era més gran que 1, li hem atorgat un valor de 2 només si la família era un matrimoni. Si no era així, li hem atorgat el valor d'1. També hem emprat aquest valor (1 o 2) per passar de la renda per llar a la renda per individu, de manera que podem liquidar l'IRPF de cada individu. En definitiva, per passar de riquesa neta o de renda per llar a riquesa neta o renda individual, respectivament, hem dividit per dos o per un, segons cada cas.

La renda de les llars (IRPF)

En el cas de l'IRPF, és més rellevant la diferenciació segons les fonts de la renda, ja que cadascuna té un tractament fiscal especial, i les rendes de l'estalvi en són el cas més paradigmàtic. Des d'aquest punt de vista, tenim els rendiment següents:

- Rendiment net del treball: partim del rendiment brut, obtingut com la suma de pensions, remuneracions derivades de participació en consells d'administració, salaris i prestació per desocupació. Restem d'aquest import la quota dels treballadors destinada a la seguretat social (en el supòsit que estan en règim general i que el tipus és del 6,35%), i la reducció per altres despeses (2.000 euros), i d'aquesta manera obtenim el rendiment net.
- Rendiment net d'activitats econòmiques: no queda clar si les respostes dels enquestats corresponen al rendiment net (al qual caldria descomptar només l'import de l'IRPF) o bé al brut. Hem suposat que era el primer cas, de manera que el rendiment net és la suma del que declaren que obtenen com a sou més els beneficis d'aquesta activitat.
- Imputació de rendes d'actius immobiliaris: en absència d'informació detallada, hem suposat que el factor d'imputació era de l'1,1% (en lloc del 2% per a actius amb un valor cadastral que no hagi estat actualitzat durant els

darrers 10 anys)²¹ i els actius als quals hem imputat aquesta renda ja han estat descrits.

- Rendiment del capital immobiliari (lloguers): sabem si es tracta d'un habitatge o no, però ignorem l'import de les despeses que són fiscalment deduïbles. Per això, a partir de les dades agregades que facilita l'AEAT,²² hem aplicat als rendiments bruts de cada unitat immoble el coeficient següent per passar-los a rendiments nets:

$$(10.021.172.101 \times 10^3 \text{ euros} / 15.770.214.492 \times 10^3 \text{ euros})$$

- En concret, el numerador (denominador) del coeficient emprat és l'import agregat dels rendiments bruts (nets). Sobre aquest rendiment net, apliquem la reducció del 60% en el cas dels habitatges.
- Rendiments de l'estalvi: l'Enquesta financera de les famílies ens dona informació sobre guanys o pèrdues patrimonials derivades de transmissions (concretament, d'immobles, de béns sumptuaris i d'accions), rendiments derivats de la cessió de capitals a tercers (és a dir, interessos i préstecs), participació en fons propis d'entitats (amb la distinció, que no ens interessa, entre accions cotitzades i no cotitzades).

A partir de tota aquesta informació, podem saber quines són les rendes que s'integren a la base imposable general; les que, provenint de l'estalvi, s'integren també a la general, i les que s'integren a la base de l'estalvi. D'una banda, en el cas de la base imposable general, procedim a aplicar la reducció per les aportacions anuals a plans de pensions (a càrrec del contribuent o de l'empresari) amb el límit de 10.000 euros o, si és una xifra menor, el 30% de la suma de rendiments nets del treball i d'activitats econòmiques. D'altra banda, procedim a calcular el mínim personal i familiar (aquí només considerem els descendents), i calculem la deducció que s'aplicarà sobre la quota íntegra general o de l'estalvi, si hi ha un excés. Amb tota aquesta informació, i en absència de deduccions de la quota íntegra, ja que no són necessàries per a l'aplicació del límit conjunt de renda i patrimoni, ja tenim la informació rellevant: l'import de la quota íntegra d'IRPF per contribuent.

Liquidació de l'IP

Un cop disposem de la riquesa neta, hem saber quins béns queden totalment o parcialment exempts. D'una banda, hi ha l'habitatge habitual (el valor del qual, recordem, podem identificar). En aquest cas, l'import declarat exempt, en l'impost actual, és de 300.000 euros. D'altra banda, tenim els negocis, on hem estat capaços de distingir si es tractava d'un negoci a títol individual o d'una societat. En el primer cas, apliquem l'exempció del 100% sobre el valor d'aquesta empresa (actius físics) si el percentatge de renda obtingut a través de l'activitat és igual o superior al 50%

21. A l'enquesta, tots els béns es valoren a preu de mercat, mentre que, a l'IRPF, la renda imputada als immobles no llogats es calcula a partir del valor cadastral. Per tant, el nostre simulador sobrevalora aquestes rendes. L'aplicació de l'1,1% en lloc del 2% de manera generalitzada permet, implícitament, atenuar aquest biaix.

22. https://www.agenciatributaria.es/AEAT/Contenidos_Comunes/La_Agencia_Tributaria/Estadisticas/Publicaciones/sites/irpf/2014/home_parcialf5019db4613e43558bd8fd3009a24085ba4f4af7c.html

de la suma de la base imposable general i de l'estalvi. En el segon cas, l'exempció del 100% pel valor, en aquest cas, dels actius financers (accions o participacions) només s'aplica quan els rendiments obtinguts per aquesta activitat estan estrictament per sobre del 50% de la suma d'ingressos d'activitats econòmiques i del treball.

Amb tota aquesta informació, és possible calcular la quota de l'IP, a la qual, si escau, s'aplicarà el límit conjunt de renda i patrimoni per evitar la confiscatorietat. La quota final de l'IP després d'aplicar el límit no pot ser en cap cas inferior al 20% de la quota abans d'aplicar-lo.

A manera de resum

En definitiva, l'aplicació de les simulacions amb SIMPA comprèn els sis passos següents:

1. Calculem la riquesa neta i els rendiments nets de la renda per llar.
2. Transformem aquestes magnituds a l'àmbit del contribuent amb el concepte fiscal de partició o splitting.
3. Apliquem, si escau, les exempcions a la declaració de l'IP (habitatge habitual i empresa familiar) i, en tot cas, les reduccions corresponents a la base imposable calculada per obtenir la base liquidable (aportacions a plans de pensions privats a l'IRPF i universal a l'IP, que en l'impost actual és de 700.000 euros).
4. En el cas de l'IRPF, apliquem la tarifa general i de l'estalvi a la base liquidable i al mínim personal i familiar per obtenir la quota íntegra, que només ens interessa per al límit, i apliquem la tarifa a la base liquidable de l'IP.
5. Comprovem si s'ha de reduir la quota de l'IP aplicant-hi el límit.
6. Finalment, un cop que tenim la quota de l'IP del contribuent, la passem a l'àmbit de la llar per calcular tots els índexs de desigualtat.

APÈNDIX 4.

Exemples de simulacions amb SIMPA

1) Cap exempció (ni habitatge ni empresa familiar) i NO s'aplica el límit IRPF+IP
g = 1% i anys = 85

Tipus impositiu: 1%

	M = 0	M = 500.000	M = 1.000.000	M = 5.000.000	M = 10.000.000
Índex de Gini	0,6622	0,6045	0,6241	0,6478	0,6534
Riquesa 1% + ric	0,192	0,1136	0,1277	0,1708	0,1839
Riquesa 10% + ric	0,517	0,4346	0,4663	0,5013	0,5092
Recaptació (milers €)	44.888.924	10.359.278	6.604.648	1.957.884,6	883.481
tm c/t	0,94%	0,134%	0,204%	0,012%	0,0045%
tm_ll/t (total / quota>0)	54,2% (56,6%)	8,7% (35,17%)	4,74% (32,24%)	0,8% (27,83%)	0,30% (28,09%)

Tipus impositiu: 1,5%

	M = 0	M = 500.000	M = 1.000.000	M = 5.000.000	M = 10.000.000
Índex de Gini	0,6606	0,5846	0,6120	0,6444	0,6519
Riquesa 1% + ric	0,1869	0,0821	0,1076	0,1627	0,1804
Riquesa 10% + ric	0,5199	0,4034	0,4485	0,4964	0,5071
Recaptació (milers €)	67.333.384	15.538.916	9.906.972	2.936.827	1.325.222,6
tm c/t	1,41%	0,201%	0,108%	0,0178%	0,00671%
tm_ll/t (total / quota>0)	68,44% (71,36%)	11,56% (46,72%)	6,33% (43,07%)	1,08% (37,62%)	4,41% (19,45%)

2) Cap exempció (ni habitatge ni empresa familiar) i SÍ que s'aplica el límit IRPF+IP
g = 1% i anys = 85

Tipus impositiu: 1%

	M = 0	M = 500.000	M = 1.000.000	M = 5.000.000	M = 10.000.000
Índex de Gini	0,6871	0,6180	0,6343	0,6515	0,6558
Riquesa 1% + ric	0,2462	0,1417	0,1515	0,1794	0,1897
Riquesa 10% + ric	0,5559	0,4540	0,4810	0,5065	0,5126
Recaptació (milers €)	40.635.504	7.636.810	4.386.080	1.129.552,6	320.415
tm_c/t (abans/dp lím)	0,937% (0,874%)	0,134% (0,11%)	0,072% (0,053%)	0,012% (0,006%)	0,0045% (0,02%)
tm_ll/t (total/quota>0)	51,13% (53,31%)	7,33% (29,61%)	3,70% (25,17%)	0,478% (16,62%)	0,149% (13,80%)

Tipus impositiu: 1,5%

	M = 0	M = 500.000	M = 1.000.000	M = 5.000.000	M = 10.000.000
Índex de Gini	0,7264	0,6075	0,6286	0,6501	0,6552
Riquesa 1% + ric	0,3021	0,1323	0,1439	0,1760	0,1882
Riquesa 10% + ric	0,6098	0,4371	0,4723	0,5044	0,5118
Recaptació (milers €)	57.368.708	10.272.291	5.781.000,5	1.456.225,5	436.502,06
tm_c/t (abans/dp lím)	1,41% (1,26%)	0,20% (0,142%)	0,108% (0,068%)	0,018% (0,008%)	0,007% (0,002%)
tm_ll/t (total/quota>0)	63,01% (65,69%)	9,09% (36,73%)	4,56% (31,05%)	0,586% (20,38%)	0,182% (16,84%)

3) Amb exempció per habitatge habitual i NO s'aplica el límit IRPF+IP
g = 1% i anys = 85

Tipus impositiu: 1,5%

	M = 0	M = 500.000	M = 1.000.000	M = 5.000.000	M = 10.000.000
Índex de Gini	0,6788	0,5815	0,6102	0,6427	0,6508
Riquesa 1% + ric	0,2062	0,0846	0,0628	0,1606	0,1792
Riquesa 10% + ric	0,5404	0,4004	0,4622	0,4947	0,5062
Recaptació (milers €)	65.803.804	14.314.017	9.127.860	2.839.567	1.287.740,3
tm_c/t	1,379%	0,1803%	0,0953%	0,0161%	0,0063%
tm_ll/t (total/quota>0)	73,08% (76,22%)	11,73% (48,92%)	6,28% (46,22%)	1,096% (41,93%)	0,431% (43,28%)

4) Amb exempció per habitatge habitual i SÍ que s'aplica el límit IRPF+IP

Tipus impositiu: 1,5%

	M = 0	M = 500.000	M = 1.000.000	M = 5.000.000	M = 10.000.000
Índex de Gini	0,7420	0,6035	0,6263	0,6485	0,6543
Riquesa 1% + ric	0,3270	0,1300	0,1390	0,1738	0,1874
Riquesa 10% + ric	0,6352	0,4329	0,4698	0,5029	0,5111
Recaptació (milers €)	56.737.760	9.571.672	5.373.922,5	1.429.110,1	422.777,72
tm_c/t (abans/dp lím)	1,379% (1,247%)	0,1803% (0,13%)	0,095% (0,061%)	0,016% (0,007%)	0,006% (0,002%)
tm_ll/t (total/quota>0)	67,94% (70,9%)	9,45% (39,42%)	4,61% (33,93%)	0,605% (23,16%)	0,195% (19,61%)

5) Amb exempció per habitatge habitual i NO s'aplica el límit IRPF+IP

g = 1% i anys = 85

Mínim exempt: 500.000€

	t = 0,5%	t = 1%	t = 1,5%	t = 2%	t = 2,5%
Índex de Gini	0,6261	0,6010	0,5815	0,5672	0,5573
Riquesa 1% + ric	0,1457	0,1092	0,0846	0,0706	0,065
Riquesa 10% + ric	0,4689	0,4307	0,4004	0,3805	0,3683
Recaptació (milers €)	4.771.339	9.542.678	14.314.017	19.085.356	23.856.694
tm_c/t	0,0601%	0,1202%	0,1803%	0,2404%	0,3005%
tm_ll/t (total/quota>0)	5,149% (21,48%)	8,924% (37,23%)	11,73% (48,92%)	13,83% (57,71%)	15,44% (64,40%)

6) Amb exempció per habitatge habitual i SÍ que s'aplica el límit IRPF+IP

g = 1% i anys = 85

Mínim exempt: 500.000€

	t = 0,5%	t = 1%	t = 1,5%	t = 2%	t = 2,5%
Índex de Gini	0,6306	0,6145	0,6035	0,5968	0,5919
Riquesa 1% + ric	0,1517	0,1376	0,1300	0,1257	0,1226
Riquesa 10% + ric	0,4752	0,4500	0,4329	0,4225	0,4168
Recaptació (milers €)	4.077.666,3	7.093.711,5	9.571.672	11.218.438	12.479.851
tm_c/t (abans/dp lím)	0,060% (0,055%)	0,120% (0,097%)	0,180% (0,130%)	0,240% (0,155%)	0,301% (0,176%)
tm_ll/t (total/quota>0)	4,76% (19,86%)	7,62% (31,79%)	9,45% (39,42%)	10,70% (44,64%)	11,63% (48,51%)

7) Amb exempció per habitatge habitual i SÍ que s'aplica el límit IRPF+IP

g = 1%

Mínim exempt: 500.000 /Tipus impositiu: 1,5%

	Anys=5	Anys=10	Anys=20	Anys=50	Anys=75	Anys=100
Índex de Gini	0,6637	0,6594	0,6513	0,6302	0,6157	0,6035
Riquesa 1% + ric	0,1911	0,1864	0,1787	0,1568	0,1422	0,1300
Riquesa 10% + ric	0,5128	0,5065	0,4963	0,4700	0,4499	0,4329
Recaptació (milers €)	9.571.672	9.571.672	9.571.672	9.571.672	9.571.672	9.571.672
tm_c/t (abans/dp lím)	0,18% (0,13%)	0,18% (0,13%)	0,18% (0,13%)	0,18% (0,13%)	0,18% (0,13%)	0,18% (0,13%)
tm_ll/t (total/quota>0)	0,64% (2,67%)	1,26% (5,25%)	2,43% (10,1%)	5,6% (22,97%)	7,6% (31,9%)	9,5% (39,4%)

**Observatori
Social**
de "la Caixa"

Fundació "la Caixa"